

Jaarverslag 2023

Jaarverslag 2023

Natuur en Milieufederatie Drenthe

Hertenkamp 6
9401 HL ASSEN

info@nmfdrenthe.nl
www.nmfdrenthe.nl

Tel. 0592-311150

Foto voorkant: buurtbewoners worden bijgepraat over de voortgang van de Energietuin Assen-Zuid tijdens de Solar Picknick (zie project Natuurinclusieve energietransitie/ Energietuinen)

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Drentse Duurzaamheidsbeweging	8
Kerntaken.....	8
De staat van Drenthe.....	9
Drents Perspectief / Drenthe in Dialoog	10
Drenthe bewuster verlicht	11
Overzicht prestaties Drentse Duurzaamheidsbeweging 2023	13
3. Energie- en klimaatneutraal Drenthe	15
Kerntaken.....	15
Steunpunt energie initiatieven - energie van onderop	16
Energietransitie Drentsche Aa	17
Energieke wijken.....	18
MET Drenthe/participatiecoalitie RES	19
Natuurinclusieve energietransitie/ Energietuinen	20
Energiek ontwerpen.....	21
Leernetwerk samenwerking energiecoaches.....	22
Drenthe sport duurzaam - next step	24
Energiebesparing in de gebouwde omgeving - Drents Energieloket	25
Overzicht prestaties Energie- en klimaatneutraal Drenthe 2023	28
4. Circulair Drenthe	32
Kerntaken.....	32
Bouwen met circulaire maten	33
Drenthe deelt.....	34
Etalage en Servicepunt Circulaire Samenleving	35
Aan tafel!	36
Koolstofboeren.....	36
Circulaire werklandschappen	37
Overzicht prestaties Circulair Drenthe 2023	39
5. Groen en soortenrijk Drenthe	42
Kerntaken.....	42
De Kracht van Drenthe.....	43
Samenwerking Natuurinclusieve landbouw	48
Nieuwe maatschappen voor Natuurinclusieve landbouw	49
Dienstverlening Groen en Soortenrijk	49
Plan Boom	50
Heel Drenthe ZOEMT/ Natuurinclusief Drenthe	52
Overzicht prestaties Groen en soortenrijk Drenthe 2023	53
6. Organisatie en Financiën.....	56

1. Inleiding

2023 was een woelig jaar. De verkiezingen van de Provinciale Staten en waterschappen in maart en vervolgens de Tweede Kamer in november hebben tot grote verschuivingen in het politieke landschap geleid. Met uitdagingen op het gebied van natuurherstel, klimaat, water, landbouwtransitie en woningbouw is er geen tijd te verliezen. We zullen, ook in Drenthe, nog harder aan de slag moeten. Want de tijd tikt, en het klimaat en de natuur kennen geen politieke agenda. De kunst is om juist nu de verbinding te blijven zoeken om samen op een constructieve manier tot oplossingen te komen en uitzicht en handelingsperspectief te bieden en te zorgen voor daadkracht en gedragen transitie.

Onder het motto *Kiezen voor de Kracht van Drenthe* presenteerde de Natuur en Milieufederatie Drenthe samen met haar partners Natuurmonumenten, Het Drentse Landschap, IVN Natuureducatie en Landschapsbeheer Drenthe in de aanloop naar de statenverkiezingen een pamflet met de speerpunten voor de verkiezingsprogramma's en het nieuwe bestuursprogramma. Daarbij organiseerden wij een reeks pop-up podia over belangrijke thema's voor de verkiezingen. Op 7 maart vond in Grolloo het Verkiezingsdebat *Kiezen voor de Kracht van Drenthe* plaats. Met inspirerende sprekers, prikkelende stellingen en een interactief debat met 13 provinciale lijsttrekkers. Verbinding zoeken, het maatschappelijk debat voeren en perspectief bieden, het zit diepgeworteld in ons DNA.

Samen met onze partners en vele betrokken en actieve Drenten investeerden wij rond deze speerpunten en thema's ook verder in een mooier en duurzamer Drenthe. Dat brengt ons bij dit jaarverslag dat voor u ligt. Het werk dat we het afgelopen jaar hebben mogen verzetten bevat veel lichtpunten. We doen verslag van mooie mijlpalen, maar ook van alle andere projecten, activiteiten en resultaten waar we het afgelopen jaar met ons team en heel veel partners met veel passie en plezier aan gewerkt hebben. Wij hopen dat we dit met dit jaarverslag ook aan u kunnen over brengen. Samen werken aan het perspectief voor een mooi en duurzaam Drenthe.

Enkele hoogtepunten van het afgelopen jaar

Hier alvast een kleine greep uit ons werk van het afgelopen jaar.

Zo is er in dit verslag te lezen dat er in Drenthe inmiddels meer dan 100 energie-initiatieven zijn! Vanuit het steunpunt lokale energie-initiatieven ondersteunen wij samen met de Drentse KEI deze groepen bij bijvoorbeeld informatieavonden en gezamenlijke inkoopacties, zoals voor zonnepanelen. Zo zorgen zij ervoor dat iedereen in Drenthe mee kan doen in het verduurzamen van huizen, wijken en dorpen.

Er is dit jaar ook weer van alles circulair gedeeld: van spullen in Haveltermade tot zaden in het Rensenspark in Emmen. Wij ondersteunden 9 deelgroepen verspreid over Drenthe. En mede door onze inzet plantten maar liefst 287 groepen, particulieren, scholen en boeren het afgelopen jaar bijna 81.000 bomen in Drenthe!

Dit jaar zijn we gestart met verschillende initiatieven waarin boeren en burgers zich samen sterk maken voor een duurzaam voedselsysteem. Met 3 voedseltafels brachten we mensen bij elkaar en dat leidde tot 2 nieuwe boer-burger samenwerkingsverbanden voor voedselbossen en meer natuurinclusieve boekweitteelt in Drenthe.

We deden een uitgebreide verkenning onder diverse partners die zich inzetten voor een toekomstbestendige woningbouw, waaronder verschillende overheden, woningcorporaties, bouwbedrijven, grondstoffenleveranciers, architecten, brancheorganisaties, kenniscentra en maatschappelijke organisaties. Hieruit komt naar voren dat er eerste stappen zijn gemaakt, maar dat circulaire bouw nog lang geen standaard is in beleid en de gangbare bedrijfsvoering. Voor een echte omslag zijn nog meer en grotere inspanningen nodig. Het is onze overtuiging dat een volgende stap voor deze transitie alleen mogelijk is op basis van verenigde krachten. Daarom gaan wij in 2024 het gesprek aan met diverse partijen om te komen tot een provinciale impuls.

Steeds meer Drentse boeren verduurzamen hun bedrijf. Zo doen 387 melkveehouders in Drenthe mee aan de provinciale beloningsregeling, waarbij ze een vergoeding krijgen voor prestaties op het vlak van stikstof, klimaat, bodem en water. Dat zijn mooie eerste stappen voor een grotere transitie waar we samen aan willen blijven werken.

Met het Drents Energieloket gaven we in 2023 weer veel adviezen en wisten ruim 2.000 nieuwe woningeigenaren ons te vinden! In totaal helpen we samen met provincie en gemeenten zo'n 32.000 Drenten met het verduurzamen van hun huis. Dit jaar gingen we 28 keer de wijken en dorpen in, maakten we een veelbekeken Webinar over aardgasvrij verwarmen én meerdere informatieve filmpjes. Het Drents Energieloket is zo succesvol dat er in 2024 een verdere opschaling gaat plaatsvinden. Door de besluitvorming vanuit de gemeenten worden wij geconfronteerd met een snellere overdracht dan voorzien. Dat heeft gevolgen voor onze organisatie waarover wij met de gemeenten nadere afspraken gaan maken. Hier zijn dit jaar de eerste stappen voor gezet.

En de Energietuin Assen-Zuid is met de Windunie als nieuwe partner nu écht in aanbouw – de eerste paal ging in december de grond in. De energietuin is er voor mens en dier, want naast 19 hectare zonnepanelen is er ook ruimte voor 30 hectare natuur, recreatie en educatie. We zien dat natuurinclusief ontwerpen mede door dit voorbeeld ook op andere plekken in Drenthe in opkomst is.

Leeswijzer

De beschrijving van onze activiteiten en resultaten is gebaseerd op onze werkwijze en strategie uit onze beleidsvisie 2020-2025. We richten ons op een drietal inhoudelijke hoofdpogaven voor Drenthe:

- Energie- en klimaatneutraal Drenthe
- Circulair Drenthe
- Groen en soortenrijk Drenthe

De maatschappelijke beweging en ruimte vormen hierin verbindende thema's. Onze werkwijzen en aanpak zijn daarbij gebaseerd op drie sporen:

- Het mede-vormgeven van beleidskaders en randvoorwaarden voor een mooi en duurzaam Drenthe
- Het initiëren en zichtbaar maken van voorbeelden om te laten zien dat het 'anders' kan
- Het ondersteunen van een brede Drentse duurzaamheidsbeweging.

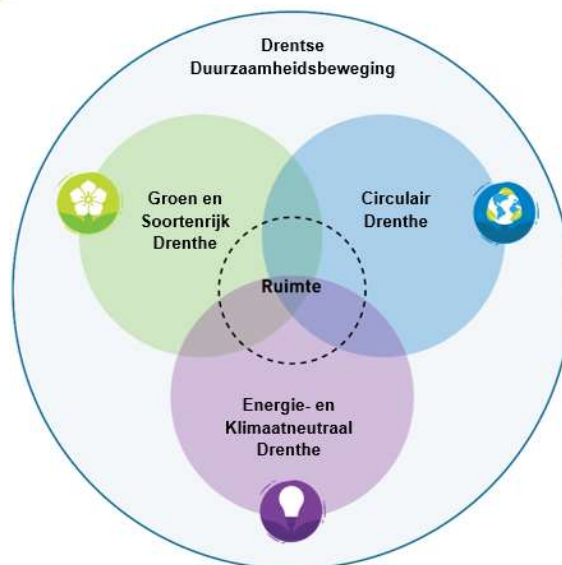
Net als de voorgaande jaren hebben we voor een relatief compact verslag gekozen. In de hoofdstukken 2 tot en met 5 beschrijven we de uitgevoerde activiteiten en resultaten rond duurzaamheidsbeweging en onze inhoudelijke werkthema's.

In deze hoofdstukken staan we per opgave eerst stil bij onze kerntaken. Tot onze kerntaken rekenen wij belangenbehartiging en beleidsbeïnvloeding, het geven van gevraagd en ongevraagd advies aan overheden en bedrijfsleven op verschillende niveaus, het aanjagen en ondersteunen van diverse netwerken en regionale samenwerkingsverbanden en innovatie en projectontwikkeling. Deze activiteiten vormen een belangrijke basis en de ruggengraat van ons werk.

Vervolgens doen we verslag van de verschillende projecten die wij uitvoeren. In deze projecten liggen de accenten veelal op concrete realisering van duurzaamheidsstappen samen met inwoners en diverse partners. Alle hoofdstukken bevatten een aantal infographics waarin de hoogtepunten van ons werk grafisch zijn samengevat.

In hoofdstuk 6 doen wij verslag van de ontwikkelingen binnen onze organisatie en de financiën.

Voor verschillende projecten worden daarnaast nog afzonderlijke verslagen opgesteld die dienen ter verantwoording naar verschillende fondsen en subsidiegevers.

Samen voor een mooi en duurzaam Drenthe in 2023

Dat deden we zo!

Samen werken wij aan

Energie- en klimaatneutraal Drenthe

Circulair Drenthe

Groen en soortenrijk Drenthe

Ambassadeur groene waarden

47 keer inbreng voor duurzame beleidskaders en randvoorwaarden

Laten zien dat het anders kan met **15** projecten

Ondersteuning Drentse Duurzaamheidsbeweging

32 aangesloten organisaties

451 lokale groepen ondersteund met advies en organisatieversterking

156 samenwerkingen met lokale groepen: nastreven gezamenlijk doel

17 nieuwe groepen helpen opstarten

Verbinden

55 samenwerkingsverbanden

649 aan ons verbonden bedrijven, overheden en maatschappelijke organisaties

Kennis delen

103 kennisbijeenkomsten

7.279 deelnemers kennisbijeenkomsten

71 nieuwsberichten

17 persberichten

101 keer verschenen in de media

Samen met jullie!

Corporate

36.000 website bezoekers

1.518 volgers op social media

546 supporters

2.566 abonnees e-nieuwsbrief Ziezo!

1.139 abonnees groene agenda

Projecten

69.595 bezoekers websites

8.257 abonnees nieuwsbrieven

2.955 volgers op social media

natuur en milieu drenthe
federatie

2. Drentse Duurzaamheidsbeweging

De Natuur en Milieufederatie Drenthe ontwikkelt samen met partnerorganisaties en Drentse inwoners de maatschappelijke kracht die nodig is voor het realiseren van een duurzame samenleving. Dit vraagt enerzijds om een sterke verbinding met onze huidige achterban en anderzijds om een nieuwe verbinding met een groter en breder publiek. Samen werken we aan een Drentse Duurzaamheidsbeweging!

KERNTAKEN

Servicepunt duurzaamheidsinitiatieven

Het Drentse servicepunt duurzaamheidsinitiatieven is hét aanspreekpunt voor duurzaamheidsinitiatieven in de provincie. Wij verbinden daarmee nieuwe en bestaande groepen, initiatieven en individuen met elkaar. We maken ze zichtbaar en stimuleren en faciliteren kennisuitwisseling. Drenthe kent veel duurzame groepen en initiatieven, actief op thema's als groen, natuur, energie, circulaire samenleving, etc.. Wij ondersteunen, verbinden en brengen deze groepen voor het voetlicht om daarmee de duurzaamheidsbeweging in Drenthe te versterken en de gezamenlijke impact te vergroten.

In 2023 werkten we met 451 lokale initiatieven samen en ondersteunden we groepen met advies in ontwikkeling en activiteiten. Met name op het gebied van 'Groen en soortenrijk Drenthe' zagen we veel nieuwe groepen ontstaan. Naast de aangesloten organisaties heeft de NMF Drenthe 546 supporters.

We organiseerden in augustus een provinciale bijeenkomst voor aangesloten initiatieven rond het thema 'Boer, Burger en Biodiversiteit'. Daarnaast is een aanzet gegeven om de beweging van betrokken inwoners te verbreden. Zo werd rond het thema voedsel een serie van drie bijeenkomsten georganiseerd (zie ook *Drents Perspectief* en *Aan tafel!* elders in dit verslag).

In 2023 is het digitale platform '[Servicepunt.Duurzaamheidsinitiatieven](#)' verder vormgegeven en ingevuld. Voor alle lokale groepen is er nu op de thema's Groene Ruimte, Circulariteit en Energie & Klimaat informatie te vinden met concreet handelingsperspectief over wat je zelf of samen met anderen kunt doen. Er zijn handreikingen en verwijzingen naar websites en goede voorbeelden te vinden.

Voorlichting, opinievorming en bewustwording

Bewustwording, opinievorming en het bieden van handelingsperspectief door middel van informatie- en kennisuitwisseling behoren tot de kerntaken van de Natuur en Milieufederatie Drenthe. Daarom communiceren we ons werk op een verbeeldende manier richting doelgroepen, motiveren we hen tot actie en gesprek en om zich aan te sluiten bij de Drentse Duurzaamheidsbeweging. We richten ons hier op de Drentse samenleving in de brede zin. Dat doen we via diverse kanalen en media, waaronder onze website, persberichten, nieuwsbrieven en sociale media.

We zijn er ook in 2023 weer in geslaagd het werk van de NMF Drenthe verder op de kaart te zetten. De NMF Drenthe is beter vindbaar voor mensen en initiatieven die zich willen inzetten voor een mooi en duurzaam Drenthe. Het bereik, de zichtbaarheid en de impact van (de projecten en activiteiten van) de Natuur en Milieufederatie Drenthe zijn meetbaar toegenomen. Daarmee is ook het aantal aanmeldingen van bijeenkomsten, debatten en meet-ups vergoot. Steeds meer nieuwe mensen weten ons te vinden en dat is met name te zien aan het groeiende aantal website bezoekers en sociale media volgers.

Website In 2023 is onze corporate website www.nmfdrenthe.nl door 36.000 bezoekers bezocht. In totaal zijn er 76 nieuwsberichten geplaatst. In 2023 hebben we de vindbaarheid van onze website sterk verbeterd. Dat resulteerde in een 41% toename van het aantal bezoekers.

Sociale media We hebben ons bereik in 2023 via sociale mediakanalen vergroot:

- Op LinkedIn groeide het aantal volgers met 234 naar 1.118 volgers (+26%).
- Onze YouTube pagina heeft nu 79 abonnees (+11). We hebben 7 nieuwe video's geplaatst.
- Op Instagram groeide het aantal volgers van 145 naar 321 volgers, meer dan een verdubbeling.

Ziezo! Ziezo! is onze digitale nieuwsbrief. Via Ziezo! houden we abonnees op de hoogte van het natuur- en milieunieuws in Drenthe, achtergrondinformatie en opinie over actuele ontwikkelingen. In 2023 maakten we in totaal 11 Ziezo!-nieuwsbrieven en verzonden deze naar 2.566 mensen. In januari verzonden we een [Verkiezingspecial](#) in verband met de Provinciale Statenverkiezingen. Ook was er weer een '[Nacht van de Nacht special](#)'.

Groene agenda De [Groene Agenda](#) geeft een overzicht van activiteiten op het gebied van natuur, milieu en duurzaamheid in Drenthe, zoals wandelingen, lezingen en workshops. Op onze website is de Groene Agenda ook te raadplegen. Het is één van de best bezochte onderdelen van de website. In 2023 verstuurdde we de Groene Agenda 26 keer naar 1.142 abonnees.

NMF Drenthe in het nieuws In 2023 verstuurdde we 17 persberichten naar lokale, regionale en landelijke pers. We zijn minstens 101 keer in de media verschenen.

ROEG! In samenwerking met RTV Drenthe, Het Drentse Landschap, IVN Natuureducatie, Landschapsbeheer Drenthe, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer werken we aan het platform [ROEG!](#), opgericht door RTV Drenthe. ROEG! is het online en mediaplatform over natuur en landschap in Drenthe. We hebben bijgedragen aan de redactie-overleggen en hebben actief meegedacht en -gewerkt aan items op televisie, radio en online.

DE STAAT VAN DRENTHÉ

We staan in onze provincie voor het oplossen van een groot aantal samenhangende duurzaamheidsopgaven. Dit betreft zaken als klimaatverandering, de stikstofcrisis, grondstoffenschaarste, demografische uitdagingen, moderne welzijnsproblematiek en de achteruitgang van biodiversiteit. Als Drentse natuur- en milieuorganisaties zijn we daar elke dag met hart en ziel voor aan het werk! Wij gaan daarbij uit van de

kracht van Drenthe en de mogelijkheden die onze prachtige provincie biedt. Dat doen we in samenwerking met inwoners, bedrijven, overheden en andere maatschappelijke organisaties. Zo creëren we samen de mogelijkheden om positieve verandering in gang te zetten.

Met het project De Staat van Drenthe brengen we op een heldere en laagdrempelige manier in beeld hoe Drenthe ervoor staat. Door heldere infographics en toegankelijke presentaties maken we de cijfers en feiten inzichtelijk. In 2023 richtten we ons binnen dit project op de gezamenlijke impactcijfers van de 6 samenwerkende Drentse natuur- en milieuorganisaties: Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, IVN Natuureducatie, Het Drentse Landschap, Landschapsbeheer Drenthe en de Natuur- en Milieufederatie Drenthe.

Met de brochure '[Samenwerken aan de Kracht van Drenthe](#)' laten we zien hoe we dit doen. We geven een indruk van ons werk, de samenwerkingen die we hiervoor smeden en de impact die dit oplevert. En die impact kunnen we alleen bereiken door de grote betrokkenheid en inzet van de Drentse samenleving. Op de voor ons belangrijke thema's laten we een aantal sprekende voorbeelden van onze activiteiten en projecten zien. En ook de grote maatschappelijke betrokkenheid en de inzet van duizenden vrijwilligers die hierbij een cruciale rol spelen. De kracht van Drenthe zijn de Drenten: ruim 9.000 vrijwilligers zijn actief in het vergroenen en verduurzamen van Drenthe. Zij steken bijvoorbeeld de handen uit de mouwen tijdens de jaarlijkse Natuurwerkdag, tellen en beschermen de Drentse vlinders vanuit de Vlinderwerkgroep, maken schoolpleinen groen, verheffen hun stem uit liefde voor hun omgeving, en werken vanuit energiecoöperaties aan een inclusieve energietransitie van onderop. Naast deze betrokken vrijwilligers, steunen ruim 40.000 mensen ons werk op andere manieren, bijvoorbeeld als donateur, beschermer of supporter.

De impactcijfers werden gepresenteerd tijdens de kennismakings- en themabijeenkomst voor de nieuwe Statenleden op 29 november 2023. Meer informatie over deze bijeenkomst is te vinden onder het project *De Kracht van Drenthe*.

DRENTS PERSPECTIEF / DRENTHÉ IN DIALOOG

Met het project Drents Perspectief, in 2023 omgedoopt tot '*Drenthe in Dialoog*' bieden we samen met onze partners ruimte voor dialoog en debat. Bewoners, ondernemers, bestuurders en beleidsmakers gaan met elkaar in gesprek over de grote opgaven waar we als samenleving mee geconfronteerd worden. In een tijd die gekenmerkt wordt door felle discussies zijn fysieke ontmoetingen essentieel om wederzijds begrip en sociale samenhang te stimuleren.

Het afgelopen jaar richtten we ons met [Drenthe in Dialoog](#) op het thema 'Voedsel'. We organiseerden een boeiende avond gericht op duurzaam voedsel in het Drents Museum, waarbij deelnemers genoten van een veganistisch diner en lezingen van experts. Wouter Waayer deelde zijn reis naar het veganisme als voormalig boerenzoon, terwijl PhD João Graça inzichten bood over 'Framing Sustainability'. Het evenement faciliteerde niet alleen educatie door experts, maar ook netwerkmogelijkheden voor gelijkgestemden. De avond belichtte de impact van voedingskeuzes op duurzaamheid en bood concrete handvatten voor individuen om positieve veranderingen te omarmen.

Om genoeg enthousiasme voor deze avond te realiseren, hebben we een uitgebreide publiekscampagne opgezet met de inzet van sociale media posts, [aftermovies](#), emailcampagnes, persberichten en blogs. Hiermee beoogden we ook nieuwe doelgroepen aan te trekken. En daarin zijn we in hoge mate geslaagd.

DRENTHES BEWUSTER VERLICHT

Nederland is één van de meest verlichte landen ter wereld. Echte duisternis is er bijna niet meer te vinden. Hierdoor wordt het zien van een sterrenhemel steeds zeldzamer en raakt het ritme van (nacht)dieren en mensen verstoord. Drenthe kent gelukkig nog wel donkere plekken, ook al staan deze onder druk.

Elk jaar organiseren wij onder de noemer [Nacht van de Nacht](#) door de hele provincie activiteiten om het belang van duisternis onder de aandacht te brengen. De campagne de Nacht van de Nacht werd in mei opgestart, met een oproep aan betrokken organisaties om een activiteit te organiseren. De organisaties die zich aanmeldden (19 stuks) ondersteunden we. Ook zorgden we voor een brede promotie van de activiteiten. Met berichten op onze website, een PR reeks op sociale media (LinkedIn, Instagram) zorgden we voor de nodige aandacht voor de activiteiten en het doel: het onderstrepen van het belang van duisternis. Met de [Ziezo! Nacht van de Nacht](#) deelden we het laatste nieuws op het vlak van bewuster verlichten en een actuele

activiteitenkalender voor Drenthe. Met ROEG! werkten we aan een item over de Nacht. Meerdere organisatoren van activiteiten zijn geïnterviewd. Met een ROEG! tv item, langer YouTube-item, online artikelen en radio-interview was de campagne goed zichtbaar in de Drentse media. De Nacht van de Nacht vond plaats op zaterdag 28 oktober. Ook deze 19e editie was weer een succes. Vele bedrijven, gemeenten, organisaties en particulieren deden het licht uit. Landelijk bezochten ca. 20.000 bezoekers activiteiten. In Drenthe werden ca. 1600 bezoekers geteld. De deelnemende organisaties waren erg tevreden met de resultaten.

Daarnaast zetten we ons, waar nodig, in voor bezwaar of acties tegen onnodige lichtvervuiling. In het begin van 2023 was er een issue met lichtoverlast (gemeld door omwonenden) van het Aldi-distributiecentrum in Westpoort-Matsloot. In samenspraak met omwonenden en de NMF Groningen hebben we hier aandacht aan geschonken. Uiteindelijk is na druk van meerdere partijen de lichtsterkte en lichtrichting in goed overleg aangepast.

OVERZICHT PRESTATIES DRENTSE DUURZAAMHEIDSBEWEGING 2023

Prestaties 2023	
Servicepunt duurzaamheidsinitiatieven	<ul style="list-style-type: none"> Groepen en individuen hebben via het servicepunt toegang tot informatie, ondersteuning, en advies om hun duurzame initiatieven vorm te geven Online servicepunt gelanceerd Nieuwe doelgroepen verbonden 32 aangesloten organisaties Samenwerking met 451 lokale groepen en organisaties 51 lokale initiatieven ondersteund (gerelateerd aan de verschillende werkvelden) 17 nieuwe lokale initiatieven helpen opstarten (idem) Aantal supporters: 546 Achterbanbijeenkomst 'Boer, buur, Biodiversiteit (45 deelnemers)
Voorlichting, opinievorming en bewustwording	<ul style="list-style-type: none"> Website: 44.000 keer bezocht door 36.000 bezoekers 71 geplaatste nieuwsberichten 17 persberichten naar lokale, regionale en landelijke pers 101 keer in de media verschenen 11 Ziezo-nieuwsbrieven gemaakt met 2.566 abonnees 26 keer De Groene Agenda naar 1.142 abonnees LinkedIn: 1.884 volgers YouTube: 79 abonnees. 7 nieuwe video's geplaatst Instagram: 321 volgers Samenwerking ROEG!: RTV Drenthe, Het Drentse Landschap, IVN Natuureducatie, Landschapsbeheer Drenthe, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer Onze database is uitgebreid van 8.504 naar 8.737 relaties
Staat van Drenthe	<ul style="list-style-type: none"> Samenstelling en productie gezamenlijk impactcijfers + presentatie van het gezamenlijke beheers-, duurzaamheids- en vrijwilligerswerk Presentatie van de Brochure tijdens de Themabijeenkomst voor nieuwe Statenleden (29 nov 2023)
Drents Perspectief / Drenthe in Dialoog	<ul style="list-style-type: none"> Publieksbijeenkomst 'Hoe ziet de toekomst van duurzaam voedsel eruit?' met 80 deelnemers. Nieuwsberichten en blogs Presentaties Samenwerking met influencers Sociale media posts Emailcampagne
Drenthe bewuster verlicht	<ul style="list-style-type: none"> Organisatie en uitvoering Nacht van de Nacht campagne (19 Drentse activiteiten, 1.600 Drentse bezoekers) Ondersteuning en promotie lokale organisaties bij Nacht van de Nacht activiteiten via direct contact, tools, website, sociale media, nieuwsberichten Speciale 'Ziezo! Nacht van de Nacht' ROEG! / RTV Drenthe items over de Nacht van de Nacht Inbreng lichtvervuilingsmelding Aldi-distributiecentrum bedrijventerrein Westpoort

Energie- en klimaatneutraal Drenthe

Wij werken aan

Stimuleren energiebesparing huiseigenaren

Duurzame energievoorziening

Inbreng Regionale Energiestrategie

Ondersteuning lokale energieinitiatieven

Natuurinclusieve energievoorziening: Energietuin Assen-Zuid

Ondersteuning lokale energie-initiatieven

102
totaal aantal energieinitiatieven

117
actief ondersteund

12
helpen opstarten

Kennis delen

60 kennissessies
4.899 deelnemers
215 energiecoaches opgeleid in totaal sinds 2017

Verbinden

NMFD faciliteert
12 samenwerkingsverbanden

Zo zijn we met
294 organisaties overheden verbonden

Drents Energie Loket

Online bereik

63.595 unieke website bezoekers

6.519 nieuwsbrief abonnees

Facebook
1.306 volgers
49.306 bereik

LinkedIn
333 volgers
11.875 bereik

Instagram
709 volgers
19.484 bereik

31.757
nieuw geregistreerde woningeigenaren

74.455
contactmomenten

20.362
adviezen

Nieuwsbrieven
6 keer

Webinars en filmpjes bekeken
3.824 keer

Bijeenkomsten
27

3. Energie- en klimaatneutraal Drenthe

De urgentie van en mogelijkheden voor een snelle energietransitie zijn groter dan ooit. Daar liggen voor samenleving en economie ook volop kansen. De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft hier ook in 2023 met volle kracht aan bijgedragen. Onze inzet rond de energietransitie richt zich met name op het realiseren van een duurzame en CO₂-neutrale energievoorziening en het aanjagen van energiebesparing, bewonersbetrokkenheid en draagvlak, goede ruimtelijke inpassing en meerwaarde voor natuur en landschap.

KERNTAKEN

Vanuit bovenstaand perspectief leveren we op diverse plekken inbreng bij beleidsprocessen en werken we met veel partijen samen aan het realiseren van goede randvoorwaarden en het ontwikkelen van nieuwe (project)initiatieven.

Advisering bij beleidsontwikkeling: Als NMF hebben we de provincie en verschillende gemeenten ondersteund en geadviseerd bij het vormgeven van beleidstrajecten voor grootschalige opwek. Zo hebben we bij de gemeente Westerveld inbreng geleverd met betrekking tot de ontwikkeling van het gemeentelijk beleidskader omtrent de opwek van zonne-energie. Hierover heeft ook afstemming met de terreinbeherende organisaties plaatsgevonden. Eind 2024 hebben wij inbreng geleverd op de concept energieagenda van de provincie Drenthe.

Standpunt Windenergie n.a.v. ambitie van de gemeente Meppel: Naar aanleiding van de ambities van de gemeente Meppel om haar RES-ambitie in te vullen in de vorm van een nader te bepalen aantal windturbines (hoogte ca. 200m), hebben we samen met Natuurmonumenten ons standpunt over deze plannen en windenergie bepaald. Het standpunt dient als input bij de bestuurlijke discussies rond dit thema.

Olie- en gaswinning: Ook hebben we het afgelopen jaar op diverse plaatsen inbreng geleverd bij de beleidsontwikkeling rond de olie- en gaswinning van de NAM in Schoonebeek. We hebben op dit thema onder meer inbreng verzorgd voor de dialoogtafel en tijdens dorpsinformatiebijeenkomsten.

Groen gas: Groen gas kan een bijdrage leveren aan het versneld afschalen van het gebruik van aardgas. Ook in Drenthe wordt er gekeken naar de mogelijkheden van mono-vergisting van mest en co-vergisting. Maar hoe groen is groen gas? En wat zijn de gevolgen voor bijvoorbeeld de landbouwtransitie richting een circulaire landbouw? In 2023 hebben een bijdrage geleverd aan de landelijke standpuntbepaling van de gezamenlijke NMFs. Deze wordt naar verwachting in 2024 afgerond.

Afgelopen jaar hebben we ook de Drentse plannen gevolgd op het gebied van biovergisters. We hebben onder andere inbreng geleverd in het dossier Groengas Nord Star op de canvas omgeving. En een zienswijze ingediend op de plannen rondom een grote vergister in Emmen.

Samenwerking en netwerken: In het afgelopen jaar werkte de NMF Drenthe in een groot aantal samenwerkingsverbanden. Naast het Drents Energieloket is de Expeditie Energieneutraal Wonen een belangrijk netwerk waarbinnen we samen met andere partners werken aan integrale projecten. Sommige van deze samenwerkingsverbanden zijn direct gerelateerd aan specifieke projecten:

De eerste helft van het jaar hebben we veel energie gestoken in het mede vormgeven van de aanpak en communicatie van het provincie-brede project Fixteams, waarvan de provincie Drenthe de trekker is voor de

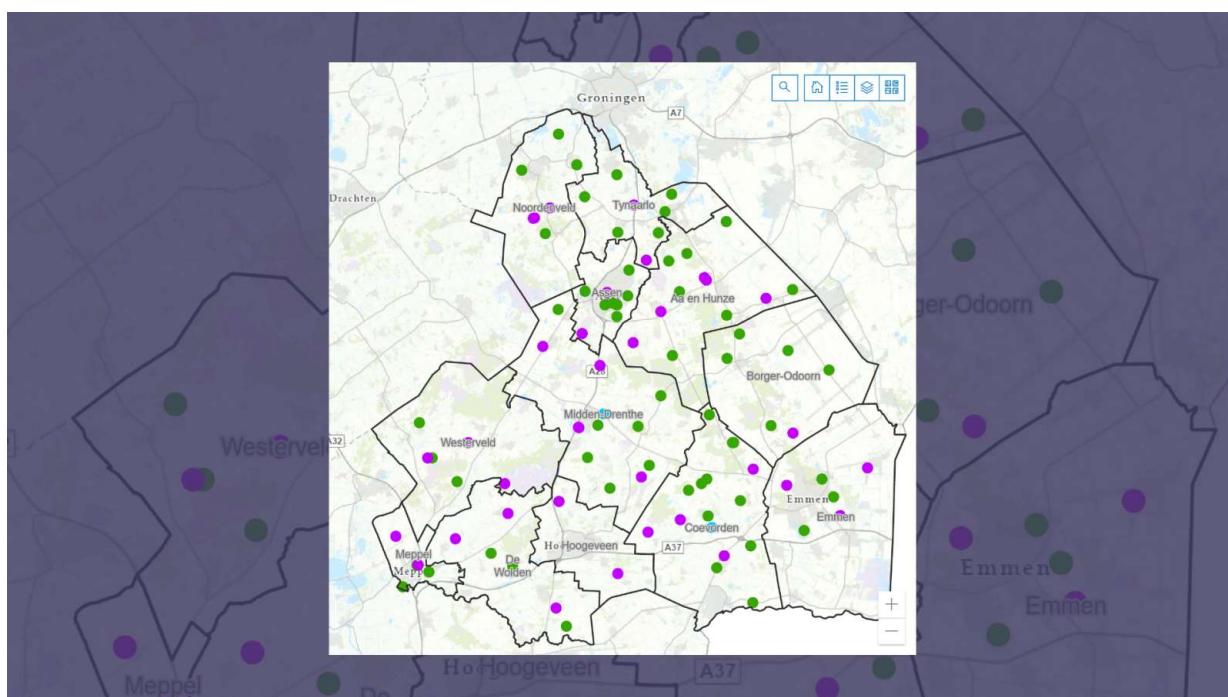
12 Drentse gemeenten. Verder hebben we gedurende het hele jaar inbreng geleverd rond de doorontwikkeling van het Drents Energieloket. Zo waren we naast het schetsen van verschillende toekomstscenario's ook betrokken bij o.a. het ontwikkelen van de klantreis en het vraagstuk rondom datadeling.

Landelijke samenwerking: Binnen de landelijke samenwerking van de Natuur en Milieufederaties speelt de NMF Drenthe een belangrijke rol in het energiewerkveld, zowel op het vlak van de warmtetransitie als binnen het thema natuurinclusief. In september hebben we deelgenomen aan de landelijke energie tweedaagse. Afgelopen jaar hebben we de ervaringen en documenten van het door ons ontwikkelde concept Schouw binnen de NMFs gedeeld. Daarnaast waren we betrokken bij het inpassen van deze schouw in de training 'energieboswachter', die in 2024 ook in Drenthe gegeven zal worden.

STEUNPUNT ENERGIE INITIATIEVEN – ENERGIE VAN ONDEROP

Binnen de kaders van het provinciale Programma Lokale Energietransitie Drenthe (PLED) hebben we als NMF Drenthe in goede samenwerking met de Drentse KEI en de provincie afgelopen jaar het Steunpunt Lokale Energie Initiatieven verder versterkt. Doel van dit programma en van het [Steunpunt Lokale Energie-initiatieven](#) is de verbreding en versterking van de beweging van onderop in de energietransitie; iedere Drent kan meedoen!

In dit tweede jaar van het Steunpunt werkten we op vier onderdelen aan deze doelstelling:

Ondersteuning lokale initiatieven: Samen met het team van de Drentse KEI ondersteunden we bestaande lokale initiatieven. Aan het eind van het jaar ging het om ruim 100 initiatieven: lokale werkgroepen en energiecoöperaties verdeeld over de hele provincie (zie [kaart](#)). We gaven online en telefonisch advies, en namen deel aan tientallen bijeenkomsten van de lokale werkgroepen en coöperaties. Groepen werden ondersteund in het vormgeven aan lokale activiteiten, het betrekken van buurtbewoners en in het oprichten van een energiecoöperatie. In verschillende gemeenten werd specifiek aandacht besteed aan

samenwerking tussen gemeente en initiatieven door het organiseren van een gemeentelijke netwerkbijeenkomst.

Aanjagen nieuwe initiatieven: Samen met de BOKD organiseerden we een (digitale) bijeenkomst om dorpsbelangenorganisaties te verleiden ook een werkgroep energie/duurzaamheid op te starten. Ook spraken we met ambtenaren in verschillende gemeenten over een rol in de opstart van lokale groepen. Daar waar kleine groepjes (soms maar 2-3 personen) interesse toonden gaven we advies over het betrekken van bewoners en organiseren van initiële activiteiten. We ondersteunden 7 nieuwe initiatieven in het vormgeven van lokale activiteiten.

Realiseren lokaal eigendom: We speelden een rol in het realiseren van lokaal eigendom, vooral door het ondersteunen van lokale groepen en coöperaties bij initiatieven van ontwikkelaars. Vanuit het Steunpunt was vooral de Drentse KEI betrokken bij de zonneroute (langs de A37) en de samenwerking met de gemeente Midden-Drenthe en lokale coöperaties die vanuit een koepel meedoen aan een maatschappelijke tender. Ook afgelopen jaar bleken de kansen voor collectieve opwekprojecten, net als in 2022, beperkt. Vooral het financieel rond krijgen van een lokaal project is voor veel startende coöperaties een probleem. We blijven samen met de Drentse KEI aandacht vragen voor minimaal 50% lokaal eigendom.

Professioneel netwerk: Het Steunpunt heeft haar rol en positie afgelopen jaar via deze activiteiten verder versterkt. Naast de vier gemeentelijke bijeenkomsten, werden vier kennissessies georganiseerd voor alle initiatieven. Ook werd gewerkt aan een digitale toolbox, die is vormgegeven onder het Servicepunt Energie & Klimaat.

ENERGIETRANSITIE DRENTSCHE AA

De regie in eigen hand houden, laagdrempelig, toegankelijk voor iedereen, met zorg voor landschap en natuur en met behoud van het unieke karakter van het gebied. Zo hebben we de afgelopen drie jaar samen met bevoegde vertegenwoordigers en inwoners van de dorpen uit het Drentsche Aa gebied vormgegeven aan de energietransitie.

Het deelproject [Energietransitie Drentsche Aa](#) is onderdeel van [de kwaliteitsimpuls Nationale Parken 2021-2023](#), dat invulling geeft aan de "Standaard voor Nationale Parken nieuwe stijl". Het Nationaal Park Drentsche Aa heeft hiervoor een driejarige subsidie ontvangen, deels vanuit het Ministerie van LNV en deels vanuit de Provinciale Staten van Drenthe. Het deelproject werd uitgevoerd door de Natuur en Milieufederatie Drenthe in samenwerking met de BOKD en Kenniscentrum Noordruimte van de Hanze Hogeschool Groningen. Eind 2023 is het project afgerond.

Inwonersvisies op de energietransitie in het Drentsche Aa gebied: In de Energietransitie Drentsche Aa stonden inwoners centraal: Hoe kijken zij naar hun leefomgeving en welke energiemaatregelen vinden zij daarbij passen? Om deze vraag te beantwoorden heeft het Kenniscentrum NoorderRuimte van de Hanze Hogeschool een onderzoek uitgevoerd. Het onderzoeksrapport is beschikbaar en is vertaald in een publieksvriendelijke versie: [Drentsche Aa: dit is waar ik voor sta!](#) Een gedragen aanpak van de energietransitie in het Drentsche Aa-gebied.

Dorpsplannen- en visies: Een belangrijk onderdeel van het project vormde de [ondersteuning van de dorpen](#) bij het maken van dorpsenergieplannen. Het project was actief in een achttal dorpen: Hooghalen, Eext, Rolde, Gasteren, Midlaren, [Noordlaren](#), Zeegse en Glimmen. Om voortgang van de dorpen te monitoren en goede opvolging te geven ontwikkelde kenniscentrum Noordruimte een 'dorpsmonitor'. Hierin komt per dorp alle informatie samen: de ambitie van de inwoners van het dorp, hun visie op de energietransitie, de manier waarop zijn georganiseerd zijn en de geplande en uitgevoerde activiteiten. De plannen, projecten en activiteiten van alle zeven dorpen zijn ook te vinden in het document [Dorpsverhalen, samen bouwen aan de energietransitie in het Drentsche Aa gebied](#).

Concrete projecten en acties: Er gebeurt inmiddels al heel veel op het gebied van de energietransitie in de dorpen. Inwoners willen graag snel aan de slag en zijn op zoek naar laagdrempelige activiteiten. Vaak zijn deze activiteiten gericht op energiebesparing, maar er zijn ook ambities om collectief energie op te wekken. De plannen, projecten en activiteiten van alle zeven dorpen zijn te vinden in de Dorpsverhalen.

Kennis- en intervisiesessies: Ter ondersteuning van de dorpsprocessen werden er in 2023 twaalf thematische kennis- en intervisiesessies georganiseerd waarin dorpen ervaringen uitwisselen en experts nieuwe kennis en informatie aandragen. Tijdens de sessies is er steeds geprobeerd om een expert aan het woord te laten, maar ook ruimte te bieden aan de ervaringen en kennis van de betrokken dorpen. Dat deden we zo vraag gestuurd mogelijk. Zo ontstond er een rijke uitwisseling en werden de contacten tussen de dorpen versterkt. In februari 2023 is een speciale inspiratiedag georganiseerd met acht kennissessies rond verschillende thema's. Op 10 november vond de [slotbijeenkomst](#) van het project plaats met de presentatie van de dorpsverhalen en kennisuitwisseling en intervisie rond 4 thema's.

Borging ondersteuning en samenwerking dorpen: Het project is weliswaar afgerond, de energietransitie is nog in volle gang. De dorpen hebben nog een lange weg te gaan. In Drenthe zijn verschillende organisaties (maatschappelijke organisaties, overheden), programma's en regelingen die de energietransitie ondersteunen. Als project hebben we de contacten tussen de dorpen en deze organisaties, programma's en regelingen versterkt, zodat ook na afronding van het project de dorpen verder werk kunnen maken van hun ambities. Daarnaast wordt er met de andere partijen betrokken bij het *project Impuls Nationaal Park Drentsche Aa* gewerkt aan de voortzetting van de ondersteuning aan en samenwerking tussen de dorpen. Het idee is om tweemaal per jaar een Inspiratiedag te organiseren waarbij de uitwisseling van kennis en expertise wordt gefaciliteerd en waarbij nieuwe ontwikkelingen in het gebied met inwoners besproken kunnen worden. Afsproken is om deze bijeenkomsten een meer algemeen duurzaamheids-karakter te geven en breder te maken dan alleen de energietransitie.

ENERGIEKE WIJKEN

Er wordt momenteel op veel fronten vormgegeven aan de energietransitie. Het Rijk, de provincies, gemeenten en in Drenthe ook veel lokale energie-initiatieven dragen allemaal hun steentje bij. En dat is hard nodig. Met het project Energieke Wijken ondersteunen wij inwoners van dorpen en wijken bij het nemen van maatregelen om hun woningen te verduurzamen. We richtten ons hierbij op concrete no-regret maatregelen en gezamenlijke inkoopacties: denk aan spouw-, vloer- of dakisolatie, HR++glas, zonnepanelen

of een hybride of full-electric warmtepomp. We zetten hierbij in op 40 maatregelen per wijk. Dit project viel onder [de Participatiecoalitie](#), het ondersteuningsprogramma voor bewonersparticipatie van klimaatstichting HIER, Energie Samen, LSA bewoners, Stichting Buurkracht de Natuur en Milieufederaties in samenwerking met de ministeries van Binnenlandse Zaken en Economische Zaken.

Als NMF Drenthe hebben wij in 2023 zeven wijken in Drenthe ondersteund. Zij konden zich aanmelden op basis van een brede oproep. Sommige van de wijken kenden al succesvolle energie-initiatieven, anderen waren beginnend. Vervolgens is er per initiatief een onderzoek gedaan naar de capaciteit, motivatie en de haalbaarheid van collectieve maatregelen en inkoopacties. Uiteindelijk werden er 7 wijken geselecteerd, waar we met enthousiaste werkgroepen aan de slag zijn gegaan.

Dat begon vaak met een eerste algemene bijeenkomst. Hierbij was ook het Drents Energieloket aanwezig om voorlichting over mogelijke maatregelen te geven. Ook werden de behoeften van bewoners gepeild en in kaart gebracht. Naar aanleiding van de behoeftepeiling werd er samen met het initiatief een prioritering gemaakt voor het type maatregel(en) waar een gezamenlijk inkoop traject voor werd opgezet. We ondersteunden de wijken en dorpen bij de planvorming voor collectieve maatregelen en een inkooptraject aan de hand van een in het kader van dit project ontwikkeld draaiboek.

Vervolgens ondersteunden wij de initiatieven bij de uitvraag, het opstellen van criteria en de selectie van bedrijven. Samen met de lokale werkgroep organiseerden wij een tweede informatieavond gericht op informatievoorziening. We verzorgden ook de communicatie rond het proces om inwoners te informeren en betrekken. De effectiviteit van het traject evalueerden we door in de wijk een enquête uit te zetten waarmee we de daadwerkelijk genomen maatregelen ook in beeld brachten.

Eind 2023 hebben 4 wijken maatregelen genomen op basis van een gezamenlijk inkooptraject. In 3 andere wijken loopt het proces nog door. Het project krijgt een vervolg in 2024.

MET DRENTHÉ/PARTICIPATIECOALITIE RES

De NMF Drenthe is nauw betrokken bij de RES in Drenthe. Onder de noemer 'MET Drenthe' zorgen wij voor een effectieve vertegenwoordiging van natuur- en milieuorganisaties binnen de RES. We zetten in op vernieuwende manieren om inwoners te betrekken bij de energietransitie. Dit doen we in nauwe samenwerking met onze groene partners op provinciaal en lokaal niveau en met andere maatschappelijke partners.

Inbreng en advies RES 1.0: In juni 2021 is de RES 1.0 voor de regio Drenthe opgeleverd. Provincie en gemeenten ontwikkelen nu beleidskaders en uitvoeringsplannen om de in de RES gestelde ambities te realiseren. Ook in de aanloop naar de RES 2.0, heeft de NMF Drenthe een adviserende en agenderende rol aan de Drentse Energie Tafel, waarbij wij ons in blijven zetten voorzorgvuldig ruimtegebruik, meerwaarde voor natuur en lokaal eigendom en maatschappelijke betrokkenheid bij de uitvoering van de RES. De NMF Drenthe neemt deel aan de werktafel van de RES-regio Drenthe. Gerelateerd aan de genoemde speerpunten zijn wij vertegenwoordigd in de werkgroepen ruimte en communicatie/participatie. Ook denken wij mee met de projectgroep Monitoring.

RES Monitor: In 2022 is de RES Monitor afgerond. 2023 stond in het teken van finetunen van het instrument. De monitor brengt de voortgang op alle doelstellingen die in de RES 1.0 zijn geformuleerd, zowel over opwek, ruimtegebruik, landschappelijke inpassing en participatie en lokaal eigendom. De NMF Drenthe dacht in de projectgroep mee over mogelijke verbeteringen van de monitor. Zo is er gewerkt aan een online tool voor dataverzameling, een projectenkaart en wordt er nagedacht over een publieksversie van de monitor.

1 Maatschappelijke Energie Transitie Drenthe

Inwonersschouw zonneparken: In 2022 hebben we een methode ontwikkeld die inwoners in staat stelt om gerealiseerde zonneparken te schouwen. De [Inwonersschouw Zonneparken](#) brengt in beeld hoe inwoners een aangelegd park in de praktijk ervaren. De schouw levert concrete verbeterpunten voor betrokkenen bij het zonnepark (gemeente en ontwikkelaar), maar ook relevante lessen voor de RES partners. In 2023 hebben wij drie schouwen begeleid voor de zonneparken Wattering in Steenwijksmoer, Achter de Lotten in Hijken en Paardetangendijk in Nieuw Buinen. Inwoners van Steenwijksmoer zijn inmiddels in gesprek met de gemeente over mogelijke aanpassingen. Deze lessen uit de schouwen zullen in 2024 besproken worden in de werkgroep ruimte en aan de Werktafel RES. Wij hebben de groepen uit Borger-Odoorn en Steenwijksmoer na de afronding van de schouw gevolgd en voorzien van advies om het gesprek met de gemeente en de eigenaar van het park aan te kunnen gaan.

Kennissessie Natuurinclusieve energietransitie: Op 4 oktober organiseerden we de kennissessie Natuurinclusieve Energietransitie voor lokale energie-initiatieven en -coöperaties. De focus lag hierbij zowel op natuurinclusieve opwek (zonneparken, windmolens) als natuurinclusief isoleren. Erg relevant vanwege de discussie rond vleermuizen en de vereiste Soorten Management Plannen.

Congres NP-RES: Tijdens het nationale congres Regionale Energie en Lokale Warmte van het Nationaal Programma verzorgden we samen met Windunie een presentatie over natuurinclusieve energie onder de titel 'Van Zonnepark naar Energietuin'.

Denktank Het Drents energiesysteem van de toekomst: Op 12 december organiseerden we een 'denktank' sessie over Het Drents energiesysteem van de toekomst met vertegenwoordigers van gemeenten, provincie, kennisinstituten, netwerkbeheerders. Tijdens de sessie richtten we ons op de volgende drie vragen:

- Hoe komt het energiesysteem van de toekomst er (globaal) uit te zien?
- Wat is de betekenis van deze grote verbouwing voor Drenthe? Wat is de impact op het Drents ruimtegebruik, het landschap en de samenleving?
- Hoe organiseren we een zorgvuldig proces van onderop waarbij de stem van inwoners een plaats krijgt?

De bijeenkomst resulteerde in een aantal kansen voor samenwerking rond het thema die we in 2024 verder zullen oppakken.

NATUURINCLUSIEVE ENERGIETRANSITIE/ ENERGIETUINEN

In het project [Natuurinclusieve Energietransitie/ Energietuinen](#) werken we aan innovatieve en flexibele zonne-oplossingen waarbij grootschalige energieopwek wordt gecombineerd met goede ruimtelijke en maatschappelijke inpassing, ecologische en landschappelijke verbetering en educatie. Dit maken we concreet door de realisering van de eerste Energietuin in Nederland op de locatie Assen-Zuid. We zijn in 2019 met dit project gestart met steun van de Nationale Postcode Loterij. De financiering loopt tot eind 2024.

In de eerste helft van 2023 was het nog even erg spannend en was de realisatie van de tuin onzeker. Maar eind april tekende commercieel directeur Eelco Bots van Windunie voor de overname van het aandeel van de Energietuin Assen-Zuid van ENGIE. Vanaf dat moment is het project in een sneltreinvaart gekomen. En die tuin komt er! De –symbolische– eerste paal van de Energietuin ging op 6 december de grond in. Daarmee is de bouw officieel gestart. De verwachte oplevering vindt plaats in juni 2024. We kunnen dan echt laten zien dat de combinatie van energieopwek, ecologisch verbetering en 50% lokaal eigendom echt mogelijk is! Aan de hand van deze tuin bouwen we veel praktijkkennis op rondom lokaal eigendom. In Assen-Zuid zal het grootste deel van de Energietuin worden overgedragen aan de lokale energiecoöperatie AsserEnergie, die na oplevering mede-eigenaar wordt. Door lokale financiële participatie mogelijk te maken, wordt het lokaal eigendom versterkt. De stroom wordt lokaal tegen een scherp tarief aangeboden via AsserEnergie. Ook het contact met omwonenden vinden wij belangrijk. Zo werd er zaterdag 2 september een informele en informatieve ‘solar picknick’ voor omwonenden georganiseerd. Het doel was om iedereen bij te praten over de recente ontwikkelingen en plannen voor dit duurzame project.

De rol van de Natuur en Milieufederatie Drenthe was naast die van aanjager en adviseur op het gebied van ecologie, ook de bewaker van het concept Energietuin. Op 11 juli bezochten leden van de Raad van Inspiratie de toekomstige energietuin. Het zorgde voor inspiratie en nieuwe inzichten, en bewees dat deze Energietuin op het juiste pad is. Toch hebben we het laatste jaar ook een paar concessies moeten doen, onder meer met betrekking tot de omheining. Waar het doel was om hek-loos te bouwen is er uit veiligheids- en verzekeringsoverwegingen uiteindelijk toch besloten om een hek om het park te plaatsen. In het najaar waren wij betrokken bij een onderzoek naar de aanwezigheid van vleermuizen in het gebied, dat werd uitgevoerd door de Vleermuizenwerkgroep.

Medio 2024 wordt de bouw van de energietuin afgerond en in het najaar vindt de feestelijke opening plaats, waarna met een slotsymposium het landelijke project Energietuinen wordt afgerond.

ENERGIEK ONTWERPEN

Met het project Energiek Ontwerpen beoogden we om in 2023 een eerste stap te zetten naar een vernieuwende integrale ontwerp-aanpak voor ruimtelijke ontwikkelingen. Het kan hierbij gaan om woningbouw (of herontwikkeling van wijken), energielandschappen of bedrijventerreinen / werklandschappen. De doelstelling hierbij is het creëren van een gezonde leef- of werkomgeving op basis van drie principes: integraal, plaatsgebonden en collectief.

De aanpak is gericht op co-creatie, waarbij burgers, bedrijven, overheden met andere partijen samenwerken en waarin verschillende ruimtelijke en sociale opgaven in samenhang benaderd worden. Het gaat hierbij onder meer om energiebesparing en/of -opwek (inclusief slimme oplossingen voor netcongestie), klimaatadaptatie, basiskwaliteit natuur, grondstoffenbesparing (bijv. door het delen van spullen, goederen en diensten) en deelmobiliteit.

Ontwikkeling aanpak voor een participatietraject beleidskader groot- en kleinschalige zonneparken gemeente Tynaarlo: Met de gemeente Tynaarlo hebben we een proces in de steigers gezet voor een participatietraject met inwoners om de beleidskaders te definiëren voor het ‘energielandschap’ dat de gemeente voorziet in het gebied tussen de A28 en het Noord-Willemskanaal ten noorden en ten zuiden van Vriezerbrug. Parallel zal er een vergelijkbaar proces lopen voor de kaders voor kleine zonneweiden (tot 2,5 ha) rond de dorpen. In 2024 verwachten we de uitvoering. De NMF Drenthe is gevraagd deze processen te begeleiden.

Uitwisseling met Friese initiatieven: Woensdag 8 maart kwam een Friese delegatie van drie initiatieven, Plaatselijk Belang Scharsterbrug, Stienzer Energykoöperasje (StEK) en BiodiverStiens naar Drenthe om

[inspiratie op te doen en ervaringen uit te wisselen](#) op het gebied van integraal ontwerpen voor een gezonde leefomgeving. Ze werden ontvangen door de NMF Drenthe, de gemeente Assen en de energiecoöperatie AsserEnergie. Ook de collega's van de Friese Milieu Federatie (FMF) waren aanwezig.

[Deelname excursie / inspiratietour natuurinclusieve](#)

[woningbouw](#): Op 1 november organiseerde de provincie Drenthe een inspiratietour naar de provincie Overijssel en de gemeente Deventer om beleid en een aantal projecten rond natuurinclusieve woningbouw te bespreken en bezoeken. Ambtenaren van de provincie Drenthe en een aantal gemeenten namen deel aan deze leerzame dag. Daarmee was het meteen een goede mogelijkheid om te netwerken. In Deventer bezochten we de wijk Tuinen van Zandweerd en gaf de stadsecoloog een uitleg over het puntensysteem dat de gemeente hanteert om natuurinclusief bouwen te stimuleren.

[Workshop natuurinclusief ontwerpen](#): In december organiseerden we een workshop om de aanpak verder vorm te geven. Dat deden we met inbreng van Elan Redekop van Landschapsarchitectenbureau Felixx. Op basis van deze sessie ontwikkelen we een aanpak voor integraal ontwerpen en zijn we op zoek naar mogelijke plaatsen om dit toe te passen. Hiervoor zijn we onder meer in gesprek met de gemeenten Noordenveld en Coevorden en de provincie Drenthe.

LEERNETWERK SAMENWERKING ENERGIECOACHES

Met het samenwerkingsproject Leernetwerk Drentse Energiecoaches versterken we het netwerk van de energiecoaches in Drenthe. Dit vereist een goede samenwerking tussen betrokken partners gericht op goede facilitering van het netwerk. In provinciaal verband hebben we hiervoor een lerend netwerk opgezet om kennis, ervaringen en successen te delen. Het aantal energiecoaches is inmiddels gegroeid van ongeveer 100 naar 200.

[Facilitering en ondersteuning van lokale coördinatoren en gemeenten](#): Voor de coördinatoren zijn drie werkoverleggen georganiseerd: eind maart vond een fysiek werkoverleg plaats en half juni is een online werkoverleg georganiseerd. Ook in november heeft er een fysiek werkoverleg plaatsgevonden. Deze overleggen worden goed bezocht en als waardevol beschouwd door de coördinatoren. De wens van de coördinatoren is om een keer een gecombineerd werkoverleg te hebben met de beleidsmedewerkers duurzaamheid. Er wordt gekeken of dit in 2024 kan worden georganiseerd.

[Vraagbaak- en loketfunctie voor de lokale coördinatoren](#): De NMF Drenthe fungeert als vraagbaak voor de lokale coördinatoren. Dit is een doorlopende rol voor de provincie-brede ondersteuner. Het betreft vaak losse vragen, bijvoorbeeld over hoe werving van nieuwe energiecoaches aan te pakken, tot meer langdurige ondersteuning bij de opstart als coördinator.

Netwerk- en kennisontwikkeling: Op 28 september vierden we met 130 deelnemers de Kennis- en Netwerkmiddag voor energiecoaches op het Provinciehuis. De deelnemers waren dit keer niet alleen energiecoaches en coördinatoren, maar ook beleidsmedewerkers duurzaamheid van de Drentse gemeenten aangevuld met studenten van het Drenthe college, medewerkers van het Drents Energieloket, het Fixteam en adviseurs van de Regiodeal. De Kennis- en Netwerkbijeenkomst is positief ontvangen. De mogelijkheid om met elkaar in gesprek te gaan, kennis te maken en kennis uit te wisselen wordt belangrijk gevonden.

Basisborging Drentse energiecoach: Tot begin 2023 combineerden we de organisatie van de opleiding tot Drentse energiecoach automatisch met de registratie van de energiecoaches. Met het loslaten van de organisatie van de opleiding, hebben we een voorstel gedaan om vanuit de NMF Drenthe als provinciebrede ondersteuner, in een basisborging van een aantal administratieve en organisatorische onderdelen te blijven voorzien.

Ontwikkeling en beheer (gezamenlijk) Instrumentarium: Al enkele jaren is de gedragen afspraak dat iedere gemeente zorg draagt voor de vergoedingen en de verzekering van energiecoaches op aansprakelijkheid en ongevallen. Op dit moment bestaan er verschillen tussen de gemeenten. In het gemeentelijk overleg van juni 2023 hebben alle gemeenten aangegeven dat ze een gelijke vrijwilligersvergoeding willen voor alle energiecoaches in Drenthe. Er is nu een voorstel voor een Drentse leidraad dat begin 2024 besproken zal worden.

Overzicht van aanbod opleiders tot energiecoach: Wij vinden het belangrijk om het concept 'De Drentse energiecoach' goed en sterk neer te blijven zetten met een voldoende borging. Dit betekent dat we binnen het leernetwerk samenwerken om de kwaliteit van de opleidingen te waarborgen en te verkennen hoe we daar gezamenlijk minimum eisen/ afspraken aan kunnen blijven stellen. Een eerste aanzet hiertoe is een overzicht van de toen bekende energiecoach-opleiders met focus op opzet/inhoud.

Een overzicht van CRM-systeem opties: Een belangrijk thema voor veel coördinatoren, gemeenten en een aantal energiecoöperaties is het verbeteren van de registratie van aanvragen van inwoners en de

werkverdeling en communicatie naar energiecoaches en inwoners (CRM). Samen met een kerngroepje van coördinatoren (Assen, Midden-Drenthe, Meppel) hebben we de opties in beeld gebracht. Begin 2024 zal er beslist worden of gemeenten individueel een keuze maken of dat (een deel van) de gemeenten voor een gemeenschappelijk CRM-systeem kiezen.

Verkenning van behoeften en mogelijkheden voor een 'energiecoach-plus' opleiding: In juni 2023 is een start gemaakt met de verkenning van mogelijkheden voor de 'energiecoach-plus' opleiding. Dit naar aanleiding van de behoefte naar verbreding/ verdieping van een deel van de energiecoaches vanwege de toenemende complexiteit van de vragen van inwoners. Gemeenten hebben verschillende meningen over de wenselijkheid/ invulling van eventueel 'opplussen' van de rol van energiecoaches. Daarom is tijdens de jaarlijkse Kennis- en netwerkbijeenkomst een workshop georganiseerd over de verschillende rollen en functies van energiecoaches, adviseurs en fixers.

Verbinding met andere projecten binnen de energietransitie: De energiecoaches worden als een onlosmakelijk onderdeel in de klantreis van inwoners van Drenthe gezien. De energiecoaches werken ieder in hun eigen gemeente samen in projecten vanuit de gemeente en/of in samenwerking met lokale initiatieven, welzijnsorganisaties en andere betrokken partijen. De energiecoaches weten dat zij voor advies kunnen terugvallen op de adviseurs van het Drents Energieloket. Daarnaast komt nu de afstemming/ samenwerking met het Fixteam en eventuele andere adviseurs vanuit bijvoorbeeld de Regiodeal of in de gemeente aangetrokken ondersteuningsadviseurs.

DRENTHESPORT DUURZAAM – NEXT STEP

Met [Drenthe Sport Duurzaam](#) werken wij samen met SportDrenthe aan de verduurzaming van sportverenigingen in Drenthe. In dit laatste jaar van het project Drenthe Sport Duurzaam – de next step, blikten we terug op onze inspanningen, en die van projectpartner SportDrenthe.

Er zijn dit jaar 55 verenigingen ondersteund en er zijn 86 energiescans aangevraagd en uitgevoerd. Conclusie: sportverenigingen richten zich voornamelijk op energiemaatregelen zoals besparing en opwekking.

Als gevolg van Corona was er de afgelopen jaren weinig ruimte voor fysieke kennissessies. De meeste activiteiten vonden online plaats. Daarom besloten we in 2023 een fysieke kennismarkt te organiseren, zodat sportverenigingen laagdrempelig en naar behoefte kennis konden ophalen over bredere duurzaamheidsopgaven. Na vele inspanningen, zoals het in kaart brengen van alle kennispartners, het promoten van de bijeenkomst via nieuwsbrieven, persoonlijke uitnodigingen en nieuwsberichten, kwamen er helaas te weinig aanmeldingen binnen. Dit kan gelegen hebben aan het moment van de bijeenkomst (najaar) en overbelasting van de vrijwilligers. Maar het kan ook zijn dat er weinig behoefte is aan bredere verduurzaming bij sportverenigingen.

Om dit in kaart te brengen is er een enquête uitgezet, zodat we kunnen inschatten aan welke kennis behoefte is. Op basis van deze informatie kijken we hoe we in 2024 aan deze behoeften kunnen voldoen. Uiteindelijk richten we een toolkit met nuttige informatie en kennis in, op de website van SportDrenthe. Hier hebben we in 2023 al een start mee gemaakt.

Om op een laagdrempeliger manier kennis aan te bieden, maakten we eind 2023 de checklist 'Jouw sportvereniging groen in één seizoen'. Hiermee worden verschillende mogelijkheden voor sportvereniging om te verduurzamen besproken. Denk aan waterbesparing, chemievrije sportvelden, gezonder en duurzamer eten in de sportkantine, etc.. Met de checklist kan je 'door de sportvereniging heenlopen' en in kaart brengen

in hoeverre de vereniging al verduurzaamd is en welke mogelijkheden er nog zijn voor vervolgstappen. De gedrukte checklist verstuurden we eind 2023 aan alle (buiten)sportverenigingen.

ENERGIEBESPARING IN DE GEBOUWDE OMGEVING – DRENTS ENERGIELOKET

2023 Was een dynamisch jaar voor het Drents Energieloket! De nieuwe coördinator van het DEL is in september begonnen en daarmee werd deze rol, na een jaar lang ad hoc opvang, weer vervuld. De doorontwikkeling van het DEL is in een nieuwe fase voor alle partners van het DEL, inclusief de NMF Drenthe. Dit proces vraagt tijd en aandacht.

Bij de helpdesk liep de extreme hectiek van het voorgaande jaar nog door tot eind maart. Deze topdrukke had te maken met de hoge energieprijzen die vooral gevoeld werden in de wintermaanden toen er veel gestookt werd. Het instellen van het prijsplafond voor energietarieven en meer rust in de energiemarkt met lagere energieprijzen als gevolg zorgden dat de aandacht voor energiebesparing vanaf april afnam.

De bereidheid onder woningeigenaren om energiebesparende maatregelen te nemen had ook te lijden onder de stroom van nieuwsberichten over het overvolle energienet, congestieproblemen, spannende toekomstscenario's en de kosten die energiebedrijven (willen) doorberekenen aan eigenaren van zonnepanelen. Dit, terwijl besparen een belangrijke sleutel is om ruimte te creëren op het energienetwerk, zeker de komende jaren zolang grote verzwaringen nog niet gerealiseerd zijn.

Afgelopen jaar was natuurvriendelijk isoleren en de bescherming van zeldzame soorten een belangrijk thema bij de grootschalige uitrol van isolatiecampagnes en subsidies. Zonder duidelijk plan hoe om te gaan met kwetsbare soorten en het bieden van alternatieve beschermende plekken, is isoleren niet zomaar toegestaan. Gemeenten moeten daar een *soorten management plan* (SMP) voor opstellen. Het opstellen van de plannen kost tijd en geld en geeft verwarring bij bewoners wat weer leidt tot verminderde actiebereidheid.

We hebben veel werk verzet rond de verwerking van persoonsgegevens en de AVG. In oktober hebben we op basis van een gezamenlijke analyse al onze contacten in het CRM systeem benaderd over de regels rondom de AVG en de wijze waarop wij omgaan met persoonsgegevens.

De NMF Drenthe faciliteert binnen het DEL de provinciale samenwerking en zorgt voor invulling en uitvoering van de diverse taken, zoals de vragenafhandeling via de helpdesk, het CRM en de communicatie. De uitgevoerde activiteiten en resultaten zijn hieronder samengevat. Een uitgebreide inhoudelijke verantwoording van deze onderdelen is te vinden in het jaarverslag van het DEL.

Provinciale samenwerking: De verbinding en samenwerking tussen gemeenten, provincie en de NMF Drenthe is de kracht van het DEL. Onze inzet hierbij bestond onder andere uit relatiebeheer met gemeenten en overige partners, bijdragen aan het opstellen van het jaarverslag 2023 en het werkplan 2024, bijdragen aan overleggen (o.a. DEKO en versnellingsteam overheden), projectontwikkeling en het leveren van inbreng aan vormgeving van provincie brede acties (zoals ontwikkeling klantreis, verbinding met fixteams, PLED e.d.). Verder is de samenwerking tussen de Regiodeal Zuid- en Oost-Drenthe opgepakt en versterkt. Daarnaast vroeg de doorontwikkeling van het DEL veel extra inzet en overleg.

Helpdesk: De eind 2022 aangepaste werkwijze van de helpdesk met een frontoffice voor snelle en standaard afhandeling van vragen en een backoffice voor verdiepende gesprekken met de adviseurs, heeft afgelopen jaar tot een effectievere advisering geleid. Door het inplannen van afspraken konden gesprekken goed voorbereid worden door zowel de adviseurs als de woningeigenaren. Het aantal gesprekken en contactmomenten met een adviseur van de helpdesk in 2023 was 20.635. Het totale bereik, inclusief mailings, (nieuwsbrieven en AVG) was ruim 75.000.

Met het Loket op Locatie (LoL) en het Loket op Wielen (LoW) gingen we 28 keer de wijk in (inclusief de driedaagse Bouwbeurs in Assen). Dat was vijf keer vaker dan in 2022. Samen met lokale initiatieven en/of gemeenten hebben we voorlichting gegeven over energiebesparing en gingen we met inwoners in gesprek. Op deze manier bereikten we 2.539 bezoekers.

Monitoring en CRM: Elke maand monitorden we onze inzet en eens per kwartaal rapporteerden we aan onze partners. Hierbij brachten we met name de traffic rondom de helpdeskvragen, de bezoekers van bijeenkomsten, de website en georganiseerde Webinars en het bereik van sociale media in beeld. De doorontwikkeling van het CRM was vooral gericht op het actualiseren van de AGV-voorwaarden en de wijze waarop bij het DEL persoonlijke gegevens worden vastgelegd. Dit hebben we samen met de penvoerder van het DEL, de gemeente Hoogeveen, opgepakt en resulteerde in een mailing naar al onze contacten in het CRM (ruim 27.000 mails). Bijvangst van deze grote mailing was dat veel mensen opnieuw contact opnamen met het DEL voor vragen over energiebesparing. Daarnaast heeft de mailing geleid tot extra aanmeldingen voor de DEL nieuwsbrief.

Stronghouse: Eind juni kwam het Interreg project Stronghouse ten einde met een slotbijeenkomst van twee dagen in Assen. Deze werd door de provincie Drenthe samen met de Drentse partners georganiseerd en werd bijgewoond door een groot deel van de internationale partners. Een van de onderwerpen tijdens deze bijeenkomst was de inzet van het Loket op Wielen.

PR en communicatie: Met de DEL communicatie zorgden we ervoor dat het DEL het hele jaar zichtbaar was. Dit hebben we gedaan door een brede communicatieaanpak gericht op algemene bekendheid van het DEL en in campagnevorm rond een thema. We waren zichtbaar via verschillende kanalen zowel on- als offline. Daarnaast zorgden we voor een goede doorgeleiding van informatie en acties van onze partners en andere stakeholders, van lokaal tot landelijk. In het najaar hebben we een gerichte communicatiecampagne opgezet: [in stappen naar energieneutraal](#). Voor deze campagne is een extra landingspagina gemaakt.

Website

In 2023 waren er 63.595 bezoekers op de [DEL website](#), 62.593 sessies en 416.746 pageviews. In de zomerperiode hebben we onderhoud gepleegd aan de website. Er is een aantal aanpassingen in structuur doorgevoerd waardoor navigatie eenvoudiger is geworden.

Sociale media

Het bereik van onze sociale mediakanalen is in 2023 verder gegroeid.

- Het aantal Facebook volgers is met bijna 100 gegroeid tot 1.306 volgers. Het bereik van alle posts (50 posts) was 49.306. Dat is gemiddeld 1.000 keer per post.
- Op Instagram zijn er 50 volgers bijgekomen en is het totaal nu 709. Op dit kanaal hebben we 139 berichten geplaatst.

- Op LinkedIn, gericht op onze stakeholders, waaronder ambtenaren van de Drentse gemeenten, hadden we eind van het jaar 333 volgers, een toename van 83 ten opzichte van eind 2022. In totaal hebben we 24 bijdragen via LinkedIn gedeeld.

Nieuwsbrief

In 2023 is de DEL nieuwsbrief zes keer verzonden. Het aantal abonnees is met 2.051 hard gegroeid naar 6.519. Gemiddeld 72% van de ontvangers opende de nieuwsbrief ook daadwerkelijk en ongeveer 26% klikte door naar een of meerdere onderwerpen. Dat is hoger dan het gemiddelde voor een nieuwsbrief in de sector.

Online-filmpjes en Webinars

Een groot succes afgelopen jaar waren onze online filmpjes en webinars via Youtube (in totaal 4 producten) over onderwerpen waar we via de helpdesk veel vragen over kregen. In totaal hadden we ruim 3.800 kijkers. De webinar over aardgasloos verwarmen had 450 live-kijkers en is later maar liefst 2.500 keer bekeken!

ROEG!

RTV Drenthe heeft verschillende publicaties over het DEL op de website geplaatst.

OVERZICHT PRESTATIES ENERGIE- EN KLIMAATNEUTRAAL DRENTHE 2023

Prestaties 2023	
Kerntaken	<p>Advisering en inbreng bij beleidsontwikkeling en uitvoeringsplannen, waaronder:</p> <ul style="list-style-type: none">• Inbreng beleidskader zonne-energie gemeente Westerveld• Diverse beleidstrajecten m.b.t. natuurinclusieve energietransitie• Inbreng dossier Groengas Nord Star op de canvas omgeving• Zienswijze op de plannen rondom een grote vergister in Emmen• Windenergie n.a.v. ambitie van de gemeente Meppel• Inbreng olie- en gaswinning Schoonebeek• Standpuntbepaling groen gas i.s.m. de NMFs <p>Samenwerking en netwerken</p> <ul style="list-style-type: none">• Programma Lokale Energietransitie Drenthe (PLED)• Provinciale samenwerking Energiecoaches (provincie Drenthe, gemeenten)• Expeditie energieneutraal• Provinciale samenwerking Drents Energieloket (provincie, gemeenten)• Landelijke samenwerking klimaat en energie NMFs <p>Projectontwikkeling</p> <ul style="list-style-type: none">• Bijdrage ontwikkeling Fixteams provincie Drenthe• Bijdrage ontwikkeling Flexteams
Steunpunt energie initiatieven - energie van onderop	<p>Ondersteuning van lokale energie-initiatieven onder het PLED door onder meer:</p> <ul style="list-style-type: none">• 7 nieuwe initiatieven helpen opstarten• Totaal aantal lokale energie-initiatieven in Drenthe: 102• Online kaart met alle Drentse energie-initiatieven• 4 kennissessies t.b.v. lokale initiatieven• Stappenplan lokaal energie-initiatief• Ondersteuning gemeenten bij formulering beleid waarin de rol en de ondersteuning van energie-initiatieven wordt ondersteund
Energietransitie Drentse Aa	<p>Aanjagen van de energietransitie in het Drentsche Aa gebied passend bij de landschap, natuur en erfgoed door onder meer:</p> <ul style="list-style-type: none">• Ondersteuning 8 actieve dorpswerkgroepen op het gebied van de energietransitie• 40 bezoeken aan dorpen ter ondersteuning van de werkgroepen• Succesvolle ondersteuning van 7 dorpen op het gebied van dorpsenergieplannen/ visies en concrete activiteiten• Ervaringen en lessen van 7 dorpen gebundeld in de publicatie Dorpsverhalen, samen bouwen aan de energietransitie in het Drentsche Aa gebied• 7 ingevulde dorpsmonitors waarin voortgang per dorp wordt gedocumenteerd en gemonitord• Publicatie Drentsche Aa: dit is waar ik voor sta! met inwonersvisies op de energietransitie• Inspiratiedag met 8 inhoudelijke thematische kennissessies met in totaal 50 deelnemers• 5 nieuwsberichten, 16 berichten/stories op sociale media• Actuele projectpagina (met nieuwsarchief)• Bestendiging uitwisseling tussen de dorpen in het Drentse Aa gebied wordt bestendigd door de organisatie van 2 inspiratiedagen per jaar (i.s.m. NPDA, BOKD en Landschapsbeheer Drenthe)

	<ul style="list-style-type: none"> • Project succesvol afgerond tijdens slotbijeenkomst met 45 deelnemers
Energieke wijken	<p>Faciliteren van wijken bij het nemen van concrete energiemaatregelen door onder andere:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Identificatie en ondersteuning 7 wijken/dorpen • 5 keer voorbereiding en organisatie eerste algemene bijeenkomst – met ondersteuning DEL (168 bezoekers) • Behoeftetepeiling energiemaatregel (en) • Begeleiding dorpen en wijken bij maken van keuze voor gezamenlijk inkoop traject • 2e informatieavond in 5 wijken met gericht aanbod (310 bezoekers) • Ondersteuning in uitvraag, criteria en selectie van bedrijven aanbod • Ondersteuning in communicatie rondom aanpak • Drie enquêtes (2 digitaal en een vragenlijst op papier na afloop van bijeenkomst) onder de bezoekers van tweede bijeenkomst (respons 35% en 50%, 110 reacties, resulterend in 117 maatregelen) • Begeleiding offerteaanvraag • Enquête onder bedrijven tijdens brede informatiemarkt, van de 12 bedrijven hebben 7 gereageerd, die samen 24 leads hebben opgehaald
MET Drenthe /Participatiecoalitie	<p>Inbreng natuur en milieubelangen in RES Drenthe door:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vertegenwoordiging aan de Drentse Energietafel (DET) en werktafel RES (mede namens Het Drentse Landschap en Natuurmonumenten) • Deelname aan de werkgroepen ruimte en communicatie/participatie • Inbreng in projectgroep monitoring • Inwonersschouw zonneparken uitgevoerd bij 3 zonneparken • Lessen uit de schouw voor de RES-partners • Kennissessie natuurinclusieve energietransitie • Denktank Drentse oplossingen voor de netcongestie • Presentatie 'Van Zonnepark naar Energietuin' tijdens het Congres Regionale Energie en Lokale Warmte van het NP RES
Natuurinclusieve energietransitie	<p>Realisatie energietuin Assen-Zuid</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geactualiseerd inrichtingstekening i.s.m. Beheer bv en de WUR • Bouw gestart, verwachte oplevering medio 2024 • Feestelijke bijeenkomst eerste paal energietuin Assen-Zuid • Concept beheerplan opgesteld • Begeleiding van aanbesteding van ecologisch beheer • Aanlevering van kennis over en bewaken van concept en gemaakte afspraken. Onze inzet lag met name op: <ul style="list-style-type: none"> o Borgen van het ontwerp na overdracht nieuwe ontwikkelaar o Waarborgen van ecologisch beheer o Meedenken in alternatief voor hek-loos bouwen o Vraagbaak over de 'projectgeschiedenis' <p>Samenwerking en netwerken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inzet netwerk en contacten voor vinden van nieuwe ontwikkelaar • Windunie ingestapt als nieuwe ontwikkelaar • Agendalid stuurgroep Energietuin Assen-Zuid • Contact met vleermuiswerkgroep, dassenvereniging Drenthe en Imkervereniging Assen en betrokken bij vleermuisonderzoek • Relatiebeheer verschillende omwonenden: organiseren van solar picknick voor omwonenden i.s.m. partners • Deel van team communicatie rondom de tuin <p>Landelijke samenwerking</p> <ul style="list-style-type: none"> • Deelname aan projectteam Energietuinen NMF • Mede organiseren van de raad van inspiratie Energietuinen op 12 juli • Inbreng voor twee werkbladen voor landelijk project Energietuinen • Landelijke trekker voor educatieprogramma energietuinen

Energiek ontwerpen	<ul style="list-style-type: none"> • Mede ontwikkeling van procesvoorstel participatietraject beleidskader groot- en kleinschalige zon-op-land projecten Tynaarlo • Organisatie van uitwisseling met lokale initiatieven Friesland • Persbericht Drents-Friese uitwisseling • Deelname excursie/ inspiratietour natuurinclusieve woningbouw • NMF Drenthe aanpak natuurinclusief ontwerpen (concept)
Leernetwerk samenwerking energiecoaches	<p>Organisatie en realisatie van Leernetwerk Drentse Energiecoaches provincie door onder meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kennis- en netwerkbijeenkomst op 28 september • 3 overleggen met coördinatoren energiecoaches uit 12 gemeenten • Overleg met betrokken beleidsmedewerkers Drentse gemeenten (Midden-Drenthe was afwezig) over energiecoaches (29 juni 2023). • Drie nieuwsbrieven voor energiecoaches en coördinatoren • Enquête tevredenheid onder opgeleide energiecoaches over van opleidingen tot energiecoach door middel van enquêtes en evaluatie • Klanttevredenheidsonderzoek onder inwoners over energiecoaches • Tevredenheidsonderzoek onder coördinatoren en gemeenten over de rol van de provincie-brede ondersteuner • Samenwerking gemeente Aa & Hunze: Coördinatie energiecoaches • Voorstel basisborging Drentse energiecoaches • Voorstel voor een Drentse leidraad (gezamenlijk instrumentarium) • Overzicht energiecoach-opleiders (met focus op opzet/inhoud) • Een overzicht van CRM-systeem opties • Verkenning behoeften voor 'energiecoach-plus' opleiding
Drenthe sport duurzaam - next step	<p>Inbreng samenwerkingsproject SportDuurzaam gericht op verduurzaming Drentse sportverenigingen door onder andere:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ondersteuning van 55 verenigingen • 86 energiescans aanvragen en uitgevoerd • Plan en organisatie kennismarkt • Communicatie kennismarkt: nieuwsberichten, mailing, sociale media en nieuwsbrieven) • Checklist 'jouw sportvereniging groen in één seizoen' gemaakt, per post verstuurd aan ca. 250 Drentse sportverenigingen • Enquête behoeftepeiling sportverenigingen gemaakt en verstuurd • Start gemaakt informatie toolkit op website SportDrenthe
Drents Energieloket (DEL)	<p>Facilitering van en bijdragen aan provinciale samenwerking DEL door onder meer:</p> <p>Interim coördinatietaken DEL</p> <p>Basis dienstverlening:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Telefonische helpdesk 4 dagdelen per week bereikbaar • 20.635 contactmomenten (171.138 contactmomenten in 8 jaar tijd) • 31.107 geregistreerde woningeigenaren in het CRM (+774) <p>Wijkgerichte acties</p> <ul style="list-style-type: none"> • 28 keer Loket op Wielen (LoW) en Loket op Locatie (LoL) • 2.539 deelnemers LoL en LoW <p>Communicatie</p> <ul style="list-style-type: none"> • 63.595 bezoekers DEL website, 62.593 sessies en 416.746 pageviews • 1.306 Facebook volgers (+84), 50 posts met bereik van 49.306 • 709 Instagram volgers (+ 60), 139 berichten • 333 LinkedIn volgers (+83), 24 bijdragen • Webinar: De alles over de Warmtepomp Q&A (217 live kijkers) • Webinar beschikbaar op YouTube: 2.873 keer bekeken • 4 online-filmpjes en Webinars via YouTube: 3.800 kijkers, waarvan Webinar aardgasloos verwarmen: 450 live en 2.500 keer bekeken • Zes keer DEL nieuwsbrief, 6.519 abonnees (+2.051) • Verschillende publicaties op RTV Drenthe website • Verbetering van de website

Circulair Drenthe

Samen werken wij aan

Circulair bouwen

Deelinitiatieven

Circulaire aanbieders

Duurzaam ondernemen

Voesel

Ondersteuning lokale initiatieven

15
actief ondersteund

5
helpen opstarten

Kennis delen

12
kennissessies

246
deelnemers

Aan tafel! bijeenkomsten

60
deelnemers

2
bijeenkomsten

Verbinden

NMFD faciliteert

23

samenwerkings
verbanden

Zo zijn we met

121

organisaties en overheden
verbonden

Servicepunt Circulair

252
aanbieders
waarvan

26
Drentse aanbieders

Drenthe Deelt heeft **9** groepen ondersteund

13 keer inbreng duurzame beleidskaders

Bij **11** bedrijven verweven waardescans uitgevoerd

4. Circulair Drenthe

We gebruiken te veel grondstoffen: de Drentse ecologische voetafdruk is te groot. De Natuur en Milieufederatie Drenthe zet zich in om samen met overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties en bewoners de Drentse ecologische voetafdruk te verlagen.

KERNTAKEN

Met onze kerntaken en projecten dragen wij bij aan de provinciale beleidsambities, zoals o.a. verwoord in de Roadmap Circulair Drenthe 2050. In en met bestaande netwerken ontplooiën en ontwikkelen wij samenwerkingsprojecten gericht op een duurzame samenleving volgens circulaire principes.

In 2023 werkten we nauw en actief samen met regionale versnellers als NICE, DOC33, RUG en NHL Stenden aan kennisdeling en -ontwikkeling op het gebied van een circulaire samenleving. Hierbij hebben we inbreng geleverd voor lesmateriaal uit diverse leerwegen. Daarnaast hebben we ons ingezet voor meerdere samenwerkingsverbanden, waaronder *Impact in de Regio*, *Rensenlab Emmen*, *Deelmobiliteit NNL* en zijdelings voor *Noord-Nederland Verdient Circulair*. Op landelijke schaal werkten wij samen en leverden wij onze bijdrage aan *Versnellingshuis NL*, *Milieu Centraal*, *CE in de Regio*, *Sufficiency NL*, *Programma Verduurzaming Bedrijventerreinen* en *Werklandschappen van de Toekomst*.

Ook droegen we ons steentje bij aan het landelijke programma Circulaire Economie van de NMFs. Via deze samenwerkingen hebben we onze eigen positie op de gebieden deeleconomie en consuminderen kunnen versterken.

Vanuit de basisprincipes circulair en natuurinclusief hebben we meegewerkt aan het [Nationaal Programma Circulaire Economie 2023-2030](#). Dit beleidsdocument is een goede basis voor een nationale visie op een duurzame samenleving. In de gerelateerde samenwerking werken we samen aan de realisatie van 'CE in de regio'. Onze inbreng voor een *nationaal plan van aanpak CE in de regio* is vrijwel 1 op 1 overgenomen. Tot slot zijn wij één van de belangrijkste partners van het programma *Impact in de Regio*. Behalve een netwerkfunctie zorgen wij hier gedeeltelijk voor groene en circulaire keuzes in uitvoeringsprogrammering.

Om dit vervolgens te vertalen naar concreet beleid en uitvoering in Drenthe hebben we in diverse gemeentelijke trajecten proactief meegedacht, waaronder: Actieplan Circulaire Economie Emmen, kadernota Toekomstbestendige Economie Emmen, Versnellingsteam bedrijventerreinen Provincie Drenthe, Circulaire handvatten voor partij- en coalitieprogramma's voor en na de verkiezingen, Startnotitie CE Assen, het brede beleidsprogramma CE van de gemeente Midden-Drenthe, Programma Matchen Grondstoffenstromen Emmen. In de gemeenten Emmen en Midden-Drenthe heeft dit concreet geleid tot uitvoeringsplannen waarin bijvoorbeeld deeleconomie nu een plek heeft.

We behartigden groene, circulaire belangen door constructieve schriftelijke reacties (bijvoorbeeld zienswijzen) in relatie tot diverse plannen en dossiers. Daarnaast zetten we ons in stakeholderverband in voor ondersteuning van bewoners- en duurzaamheidsbelangen rond thema luchtvaart, de ontwikkeling van Noord IV in Meppel, de AgroAgenda en het programma Duurzame Bollenteelt. Mede door onze [reactie op de ontwerpvergunning](#) voor yoghurtfabriek FAGE is de vergunningsprocedure aangepast en wordt er in de nieuwe plannen groots ingezet op elektrificatie.

Ook zaten we weer in de jury van de [Duurzame 30](#) verkiezing van het Dagblad van het Noorden. Met ruim 90 inzendingen was de duurzame 30 dit jaar een groot succes, zowel wat betreft het netwerk als de zichtbaarheid van diverse initiatieven. Het initiatief De Streekboer won uiteindelijk de eerste prijs.

BOUWEN MET CIRCULAIRE MATEN

Ook in de bouw moeten ecologische draagkracht en lokale waardencreatie en -behoud leidende principes worden. De huidige Drentse bouwopgave van 13.000 woningen biedt een uitgelezen gelegenheid om deze ook daadwerkelijk op een toekomstbestendige manier in te vullen, waarbij we integraal werken aan meerdere maatschappelijke opgaven zonder daarbij onze Drentse identiteit te verliezen. En waarbij brede welvaart, een gezonde leefomgeving en een groene economie belangrijke uitgangspunten zijn.

Van kleinschalige initiatieven vanuit de gemeenschap tot grote ontwikkelprojecten, laten we samen beginnen met leren, delen en bouwen aan een nog mooier en duurzamer Drenthe! Dat was de inzet van het project [Bouwen met circulaire maten](#).

In 2023 hebben we een uitgebreide verkenning gedaan onder diverse partners die zich inzetten voor toekomstbestendige woningbouw, waaronder verschillende overheden, woningcorporaties, bouwbedrijven, grondstoffenleveranciers, architecten, brancheorganisaties, kenniscentra en maatschappelijke organisaties.

We voerden hiervoor vele gesprekken met bestuurders en medewerkers van de verschillende partners en namen deel aan door hen georganiseerde activiteiten, zoals seminars, meedenkbijeenkomsten en een kennisfestival van de Hanzehogeschool.

Bij de verkenning maakten we onder andere gebruik van de in 2023 hernieuwde versie van het manifest '[Wat bouw je me nou?](#)'. Met dit document geven we stakeholders in de bouw en met name overheden concrete aanbevelingen om weloverwogen te ontwerpen en bouwen en hierbij thema's als zorgvuldig ruimtegebruik, circulariteit, (sociale) voorzieningen en natuurinclusiviteit onderdeel te maken van beleid, planvorming, ontwerp en uitvoering. Als gevolg van de woningopgave ligt de nadruk namelijk nog te veel op kwantiteit (aantallen te bouwen huizen) en te weinig op kwaliteit (de manier van bouwen en koppelkansen met andere opgaven). Zo hebben de principes van circulair ontwerpen en bouwen in veel gevallen nog (steeds) geen vaste plaats in beleid en werkprocessen en wordt er te weinig de verbinding gelegd met thema's als stikstofreductie, de water- en klimaatopgave en het tekort aan grondstoffen, materiaal en arbeidskrachten. Tezamen met de in 2022 uitgebrachte '[Checklist Circulair Bouwen](#)' is het manifest verspreid onder de colleges van B&W, de raadsfracties van de Drentse gemeenten en het bredere (professionele) publiek in de bouwsector met de oproep hier vanuit gezamenlijkheid mee bezig te gaan.

Met de verkenning brachten we de ambities van de verschillende organisaties, maar ook ervaringen en goede voorbeelden in beeld. En we verkenden de behoefte voor en bereidheid om bij te dragen aan een meer structurele en brede provinciale samenwerking. Uit de verkenning is de notitie met de titel '*Samenwerken aan een toekomstbestendige woningbouw, Bouwstenen voor een provinciale aanpak*' voortgekomen. In dit document reiken we een aantal uitgangspunten en bouwstenen aan voor een meer structurele en brede samenwerking. Het document dient expliciet als gesprekstof voor de verdere stappen die we gezamenlijk kunnen zetten.

Op basis van de verkenning organiseerden we de [Introductiebijeenkomst Vezelbouw Drenthe](#) met specifieke focus op het lokaal telen van en bouwen met vezelgewassen. Hierbij legden we de nadruk op de mogelijkheden voor de koppeling van de landbouw met de bouw. Deze bijeenkomst, gericht op de integrale bouwsector was onderdeel van een bredere verkenning naar de kansen voor zogenaamde Drentse

boerbouwketens. Begin 2024 staat er de bijeenkomst 'Bestuurlijke denktank Toekomstbestendige Woningbouw' gepland waarmee we een provinciale samenwerking en nieuwe impuls willen geven.

Ook zochten we in 2023 nadrukkelijker de verbinding met onderwijs- en kennisinstututen. Zo nam de Natuur en Milieufederatie Drenthe op woensdag 23 november het podium op de Hanzehogeschool om 150 eerstejaars studenten van het Instituut Bedrijfskunde te inspireren tijdens de [Week van de Nieuwe Economie](#). Daarnaast speelden wij een actieve rol door inhoudelijke inbreng te leveren voor twee opdrachten tijdens de Week van de Nieuwe Economie: 'Reuse&Rebuild' en 'Zerowaste'.

DRENTHE DEELT

Met het project [Drenthe Deelt](#) zetten we ons in om bewonersinitiatieven in de provincie gericht op deeleconomie te stimuleren. Dat doen we vanuit de verandertheorie dat samendoen met spullen leidt tot een lager grondstoffengebruik en een lagere ecologische voetafdruk. Wij geloven dat dit een beweging en netwerk is van onderop. Ondersteuning is nodig om een serieus alternatief te vormen voor de 'normale' gedragspatronen. Daarom ondersteunen wij startende groepen vrijwilligers die aan de slag willen, maar weinig tijd hebben, initiatiefnemers die niet precies weten waar ze moeten beginnen en jonge groepen die een professionaliserings- of verbredingsslag willen maken.

Naast het groepenwerk zetten we ons daarom ook in voor een stevig ondersteuningsnetwerk in de provincie. Door nauw samen te werken met welzijnswerk en door ons hard te maken voor actieve gemeentelijke ondersteuningsloketten voor deelinitiatieven (actueel voorbeeld: Meppel Deelt).

Om de beweging van onderop aan te jagen hebben we dit jaar op 7 bijeenkomsten voor bewoners algemene inspiratielezingen gegeven over de mogelijkheden en effecten van delen, een kick-off bijeenkomst georganiseerd voor een deelauto en 9 groepen ondersteund. Bijvoorbeeld door het ontwikkelen van spelregels voor een spullenbibliotheek in de wijk, het inrichten van een dashboard voor maatschappelijke jaarverslaglegging (MAEX), het financieren van promotieacties en deelkasten, het werven van vrijwilligers, het opzetten van enquêtes en persberichten, het ontwikkelen van doelstellingen en KPI's, het behartigen van de belangen van bewonersgroepen bij de gemeenten en hulp in de vorm van onafhankelijk advies en netwerkondersteuning. Van de 9 initiatieven ging het 3 keer om een elektrische deelauto, 3 keer om een ecologische buurttuin, 1 keer om een [zadenbibliotheek](#), 1 keer om een spullenbibliotheek en een keer om een brede duurzaamheidsgroep en wijkherinrichting.

Deze ondersteuning heeft de groepen dit jaar in staat gesteld om met de zaden- en spullenbibliotheek van start te gaan. Een reeds bestaande buurttuin met plotseling leegloop heeft dankzij onze

promotieondersteuning een doorstart kunnen maken met 9 nieuwe vrijwilligers. Voor 1 deelauto hebben we samen met de betreffende gemeente het verkeersbesluit en de laadpaal al rond en de businesscase voor de deelauto zal in januari 2024 getekend worden. Voor een andere deelauto zijn de voorbereidingen gedaan voor een kick-off bijeenkomst, eveneens in januari 2024. Voor de groep Rensenpark Deelt hebben we een maatschappelijke jaarrapportage uitgevoerd – waaruit blijkt dat alleen deze groep al omgerekend €30.000,- sociaal maatschappelijke impact maakt.

ETALAGE EN SERVICEPUNT CIRCULAIRE SAMENLEVING

Met het doorlopende project Etalage en [Servicepunt Circulair Drenthe](#) zetten we in op handelingsperspectief. We laten inwoners zien dat het (anders) kan. Waar kan ik terecht als ik circulaire producten wil kopen? Hoe kan ik mijn huishouden circulair en duurzaam organiseren? Consuminderen, hoe doe ik dat? Met tips, kennis, loket en diverse activiteiten willen we bewoners en incidenteel bedrijven helpen om deze stap te zetten en hun materiaalgebruik te verlagen.

Naast deze kerndoelen zetten we ons ook in voor de juiste randvoorwaarden van zo'n servicepunt of startpagina. We zijn afgelopen jaar daarom weer projectleider geweest van het landelijke Servicepunt Circulair. Dit behelst algemene kwaliteitscontrole, begeleiden van stagiaires, content- en kennisontwikkeling, coaching en inwerken van landelijke collega's en netwerkrepresentatie: we vertegenwoordigen alle deelnemende NMFs in het landelijke netwerk *Versnellingshuis Nederland*. In dit netwerk kijken wij maandelijks mee met alle nieuwe cases die binnenkomen (vragen van ondernemers over circulaire projecten) en vullen dit aan met kennis en netwerk uit ons expertteam en diverse regio's. Dit draagt sterk bij aan de zichtbaarheid van regionale circulaire initiatieven op het landelijke speelveld. Zo hebben we dankzij dit project goede banden weten te leggen met relevante en gelijkgestemde spelers zoals Milieu Centraal en Circularities.

In Drenthe hebben we dit jaar de etalage met circulaire producten verder uitgebreid en koplopers in het zonnetje gezet: Voor bewonersgroepen hebben we de [KringLogoprijs uitgereikt](#). Wij zaten deze ronde ook in de jury. Met 7 aanmelders was Drenthe relatief goed vertegenwoordigd t.o.v. andere federaties en ook onze winnaar was een inspirerend initiatief: Anloo Vergroent.

Voor aanbieders en koplopers met circulaire producten of diensten organiseerden we in de zomer een bustour met een mix van particulieren, ambtenaren, bestuurders en andere ondernemers. Ook hiermee laten we jaarlijks zien, wat er allemaal al wél kan en worden nieuwe samenwerkingen en arrangementen losgemaakt. Bijvoorbeeld tussen NHL Stenden en een tweetal ondernemers met een onderzoeksvraag, bouwbiologische aannemer Dijkhuis en drie andere ondernemers.

Tot slot hebben we vanuit de eerstelijns loketfunctie van het Servicepunt koploper Joline Jolink (ecologisch modebedrijf) actief geholpen met het vinden van een nieuwe vestigingslocatie in Emmen of Overijssel waar het mogelijk was om haar eigen biobased grondstoffen natuurpositief te verbouwen. Dat is uiteindelijk ook gelukt! Alleen wel in Welsum, buiten Drenthe.

AAN TAFEL!

In het kader van de discussie rond de verduurzaming van de landbouw en voedselproductie hebben we in 2023 extra aandacht geschonken aan het informeren en bewustmaken van inwoners over duurzame voedselproductie in Drenthe.

We hebben daarvoor twee 'Aan tafel' avonden georganiseerd, als vervolg op de bijeenkomst die we onder het project Drenthe in Dialoog organiseerden over duurzaam voedsel. De projecten werden ondersteund door een sociale media campagne waarmee we ons mede richtten op nieuwe doelgroepen. Na de eerste 'brede' bijeenkomst Drenthe in Dialoog konden enthousiast geworden bezoekers zich aanmelden voor een Aan Tafel bijeenkomst, om vervolgens het gesprek aan te gaan over de toekomst van het Drents landbouw- en voedselsysteem.

Beide 'Aan tafels' vonden plaats bij een boer. Er namen 60 gasten deel aan de twee bijeenkomsten, waarbij aandacht voor duurzame voedselproductie in Drenthe centraal stond. De eerste avond waren we te gast bij Het Ambacht in Ruinerwold. De avond werd opgebouwd rondom het thema boekweit. Middels een viertal korte presentaties over verschillende aspecten van dit gewas (geschiedenis, biodiversiteit, gebruik, korte ketens) kwamen de gasten meer te weten over boekweit. Ondertussen kon men genieten van onder meer boekweitbrood en boekweitpannenkoeken van eigen boekweit. Ook was er ruimte voor gesprek en vragen.

De tweede 'Aan tafel' stond in het teken van biologisch dynamisch boeren en het belang van korte ketens. Deze avond bestond uit twee presentaties, over het biologisch dynamische landbouwbedrijf De Naaberhoeve in Echten, waar we te gast waren. Ook werd er verteld over het belang van korte ketens vanuit organisatie De Streekboer. Het eten en drinken die avond was volledig biologisch en veganistisch.

De combinatie van Drenthe in Dialoog en de twee 'Aan Tafels' heeft er voor gezorgd dat we eind 2023 een clubje enthousiaste inwoners bij elkaar hebben die het leuk vinden om in de toekomst met ons mee te denken op gebied van duurzaam voedsel. Ook zijn er meerdere verzoeken geweest vanuit inwoners om het project 'Aan Tafel' in 2024 door te zetten.

KOOLSTOFBOEREN

Door het vastleggen van koolstof in bomen kunnen boeren bijdragen aan de vermindering van de CO₂-uitstoot. Maar er is nog weinig ervaring met de inpassing van agroforestry binnen de bedrijfsvoering. Dit geldt zeker voor melkveehouderijbedrijven. In 2022 is in dit kader het PPS-project 'Agroforestry 2022-2025 voor klimaatpositieve zuivel en biodiversiteit' gestart. Dit samenwerkingsproject van onder meer WUR, LTO Noord en de noordelijke natuur- en milieufederaties gaat op agroforestry gebaseerde verdienmodellen voor melkveehouders in Groningen, Fryslân en Drenthe ontwikkelen waarmee, naast behoud van inkomen, koolstof wordt vastgelegd en biodiversiteit op het bedrijf wordt vergroot.

In het kader van het PPS-project zijn er dit voorjaar door de WUR vier ontwerpworkshops georganiseerd voor deelnemende melkveehouders. Wij hebben input over de Drentse landschapstypen voor deze ontwerpworkshops geleverd. Resultaat van deze workshops is een aantal generieke agroforestry-ontwerpen voor melkveehouderijbedrijven.

Ook hebben wij deelgenomen aan de dialoogsessie 'Navigeren tussen bomen en beleid' in oktober die in het kader van het PPS-project was georganiseerd. Aanleiding voor het organiseren van deze dialoogsessie waren de signalen vanuit deelnemende melkveehouders over belemmerende wet- en regelgeving ten aanzien van agroforestry. Het doel van de dialoogsessie was om met melkveehouders en beleidsmedewerkers van gemeenten, provincie en rijk inzicht te krijgen in en onderling begrip te kweken voor elkaars standpunten en overwegingen rondom agroforestry en beleid en om mogelijke oplossingen te verkennen. Een tweetal Drentse melkveehouders, de provincie Drenthe en de gemeenten De Wolden en Noordenveld waren tijdens de dialoogsessie aanwezig.

Boeren uit de noordelijke provincies kunnen ook deelnemen aan het Kennis-praktijk programma 'Boeren met bomen en struiken' van de Friese Milieufederatie. Via www.planteenboomdrenthe.nl en de nieuwsbrief van Duurzaam Boeren Drenthe hebben we Drentse melkveehouders over de drie bijeenkomsten van dit jaar geïnformeerd. Wij hebben deelgenomen aan de laatste bijeenkomst in november in Schipborg. Met een groep van acht deelnemers bespraken we het stappenplan dat boeren kunnen volgen om een ontwerp voor hun eigen bedrijf te maken. Ook legde een Drentse deelnemer zijn case voor.

In het kader van het vastleggen van koolstof in gewassen hebben we ook een verkennend onderzoek gedaan naar de potentie van een zogenaamde van-land-tot-pand-keten in Drenthe. Koolstof uit de geteelde gewassen wordt door deze toe te passen in de gebouwde omgeving langdurig vastgelegd. In dit verkennend onderzoek hebben we samengewerkt met Stichting Nationale Koolstofmarkt voor het vaststellen van de hoeveelheid vastgelegde koolstof per kansrijk gewastype voor bouwproducten in een methodedocument. De resultaten van deze verkenning zijn gedeeld tijdens de Bijeenkomst Drentse Vezelbouw (zie project Bouwen met Circulaire Maten).

CIRCULAIRE WERKLANDSCHAPPEN

Hoe kunnen we bedrijventerreinen zo inrichten dat ze passen bij de omgeving en bijdragen aan een duurzame en groene buurt? Met dit project zetten we ons in om het Drentse werk- en ondernemerslandschap natuurinclusief en circulair in te richten. Afgelopen jaar hebben we een eerste stap gezet met het uitvoeren van nulmetingen en rapportages bij bedrijven en de ontwikkeling van een nulmeting voor bedrijventerreinen. Niet om zoveel mogelijk scans te doen, maar om vervolgens ook samen met de ondernemer, collega's en het gebied te werken aan concrete vervolgstappen. Daarnaast werken we samen met de Provincie Drenthe, het Koploperproject, Impact in de Regio, NHL Stenden en Programma Verduurzaming Bedrijventerreinen aan een gezamenlijke Drentse aanpak om deze transitie te versnellen.

Dit jaar zijn we met 11 ondernemers uit Emmen en Coevorden de diepte in gedoken met de Verweven Waarde Scan, om te kijken welke maatregelen passend zijn voor hun dagelijkse praktijk. Bijvoorbeeld welke activa en kennis met de buurt gedeeld zouden kunnen worden, welke positieve ecologische impact de deelnemers zouden kunnen maken in hun keten en hoe circulaire principes gericht op efficiëntie (refuse, reduce, rethink) toegepast kunnen worden op het eigen verdienmodel.

In de praktijk betekent dit dat we interviews afnemen, rapporten schrijven, en vervolgens met de deelnemers in gesprek gaan over ontwikkelkansen. Tot nu toe hebben we met twee deelnemers dit ontwikkelgesprek al gevoerd – en beide gaan samen met ons en NHL Stenden daadwerkelijk aan de slag.

Voor bedrijventerreinen hebben we een aanbod ontwikkeld voor de uitvoering van een gebiedsscan en zijn we met diverse gemeenten en Landschapsbeheer Drenthe in gesprek over de uitrol hiervan in 2024. Daarnaast hebben we in eigen huis gewerkt aan een gezamenlijke, uniforme en integrale ontwerpmethodiek voor dit soort projecten. Via samenwerking met het Koploperproject hebben we een aanzet gedaan voor een gezamenlijk project waarin we in twee fasen eerst duurzame organisatiekracht op een bedrijventerrein ontwikkelen en vervolgens aan de slag gaan met een gebiedsaanpak en/of individuele vervolgotrajecten (Verweven Waarde Scan).

Aan de slag met het bedrijventerrein van de toekomst: **Ecologische Gebiedsscan**

Ruim 30% van de Nederlandse bebouwing bestaat uit bedrijventerreinen. Slechts 1% van deze oppervlakte is 'groen' of 'blauw'. Dat leidt tot hittestress, water-overlast, verdroging en verlies van biodiversiteit, landschaps-kwaliteit en de gezondheid van de mensen die er werken.

Begin met groen.

Het uitvoeren van een ecologische gebiedsscan is een eerste stap naar het vergroenen van bedrijventerreinen in jouw gemeente. Dit is niet alleen goed voor de omgeving, het bedrijfsleven en de vastgoedwaarde, maar ook voor de gemeentelijke financiën.

Dit gaan we samen doen.

Door bedrijventerreinen om te vormen tot duurzame werklandschappen kan jouw gemeente bijdragen aan lokale en nationale klimaat- en biodiversiteitsdoelen, circulaire economie en energietransitie. Een gebiedsscan is een belangrijke eerste stap om bedrijventerreinen aantrekkelijk, groen en duurzaam te maken. De Natuur en Milieufederatie Drenthe en haar partners kunnen hierbij helpen. Dit doen we door:

- de fysieke situatie en identiteit van het gebied in kaart brengen;
- mogelijkheden te identificeren om ecologische waarde toe te voegen passend bij de lokale situatie;
- kansen in kaart brengen voor duurzame, streekelijke ketens en samenwerkingen.

Met de scan brengen we verschillende typen flora en fauna, klimaatbestendigheid, water- en bodemkwaliteit en landschapskenmerken in kaart. Op basis van deze informatie, huidige bestemmingsfuncties en gesprekken met stakeholders vertalen we dit naar gerichte maatregelen. Zo vormen we samen bedrijventerreinen om tot levendige werklandschappen met een aantrekkelijk vestigings- en werkklimaat. Passend bij de Drentse maat. De ecologische gebiedsscan vormt daarmee de bouwstenen voor beleidsvorming, uitvoeringsplannen en integrale verduurzamingsprojecten.

En dan?

Wij nemen de relevante partijen mee, presenteren de resultaten en ondersteunen waar mogelijk bij het omzetten van die bouwstenen naar concrete acties en co-creatieprocessen.

Meer weten en aan de slag met het bedrijventerrein van de toekomst in jouw gemeente? Neem dan contact op met Emile Suringar via 06 180 66 775 of e.suringar@nmfdrenthe.nl.

OVERZICHT PRESTATIES CIRCULAIR DRENTHE 2023

Prestaties 2023	
Kerntaken	<p>Advisering en inbreng bij beleidsontwikkeling en plannen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Actieplan Circulaire Economie Emmen • Kadernota Toekomstbestendige Economie Emmen • Programma Matchen Grondstoffenstromen Emmen • Startnotitie CE Assen • Beleidsprogramma CE van de gemeente Midden-Drenthe • AgroAgenda • Programma Duurzame Bollenteelt • Zienswijze ontwerpbestemmingsplan Ruinen - uitbreiding bedrijventerrein Voor de Blanken • Zienswijze economisch actieplan De Wolden • Zienswijze ontwerpvergunning FAGE • Inbreng gesprekstafel Bollenteelt • Belangenbehartiging rond diverse luchvaarthema's • Inbreng landelijke programma Circulaire Economie van de NMFs <p>Samenwerking en netwerken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kennisdeling met onder meer NICE, DOC33, RUG en NHL Stenden • Impact in de Regio, Rensenlab Emmen • Versnellingssteam bedrijventerreinen Provincie Drenthe • Deelmobiliteit NNL • Noord-Nederland Verdient Circulair • Versnellingshuis NL • Milieu Centraal • CE in de Regio • Sufficiency NL • Programma Verduurzaming Bedrijventerreinen en Werklandschappen van de Toekomst. • Bijdragen aan organisatie en Jurylid duurzame 30
Bouwen met circulaire maten	<p>Aanjagen van toekomstbestendige woning bouw in Drenthe door onder meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Brede Verkenning Toekomstbestendig bouwen onder partners in de provincie Drenthe • Herziene manifest Wat bouw je me nou? En Checklist Circulair Bouwen breed verspreid onder gemeenten en andere stakeholders • Introductiebijeenkomst VezelBouw Drenthe • Inhoudelijke bijdrage Week van de Nieuwe Economie • Inhoudelijke bijdrage Bewonerssessies Bomenbuurt Westerbork • Bijdrage vanuit klankbordgroep t.b.v. Methodedocument CO₂ vastlegging vezelgewassen Stichting Nationale Koolstofmarkten • Samenwerken aan een toekomstbestendige woningbouw in Drenthe, Bouwstenen voor een provinciale aanpak. Gespreksnotitie voor bestuurlijke denktank
Drenthe deelt	<p>Aanjagen van en ondersteunen van lokale deelinitiatieven door o.a.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ondersteuning van 9 deelinitiatieven • Helpen opstarten van 4 initiatieven • Bijdrage aan 7 inspiratiebijeenkomsten • Advies tijdens 18 bewonersbijeenkomsten, intakegesprekken, en netwerksessies • Stappenplan spelregels spullenbieb • Bijdrage fabricage deelkasten Meppel • Sjabloon-KPI's en -doelstellingen voor biodiversiteitsgroepen

	<ul style="list-style-type: none"> • Beantwoording vragen (loketfunctie) • Enquête en rapportage behoeftepeiling deelauto Oosterboer • Enquête en rapportage werving vrijwilligers Groene Stap • Persbericht werving deelnemers Groene Stap • Aanvraag verkeersbesluit en laadpaal deelauto Emmen • Procesbegeleiding leasemaatschappij, bewoners en gemeente Emmen i.r.t. businesscase deelauto • Realisatie Maatschappelijke-AEX jaarrapportage (MAEX) voor Rensenpark Deelt • Ondersteuning bij persbericht en draaiboek bijeenkomst lancering zadenbibliotheek Rensenpark
Etalage en Servicepunt Circulaire Samenleving	<p>Informeren en adviseren inwoners op het gebied van duurzaam consumeren door onder andere:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 6 nieuwe Drentse producten in de etalage • Uitreiking en campagne KringLogoprijs • 10x inbreng casepacks Versnellingshuis NL • Organisatie bustour met 50 deelnemers • 2 ondersteuningsacties vanuit loket (1 ondernemer, 1 bewoner) • Grote technische en contentupdate van website http://www.servicepunt-circulair.nl • 12.000 bezoekers van de website
Aan tafel!	<p>Organisatie van publieksbijeenkomsten over de voedseltransitie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Twee 'Aan Tafel' avonden met 60 gasten • Enquête 36 keer ingevuld • Een groep van 22 Drenten wil met ons meedenken over duurzaam voedsel • Productie en distributie van flyers • Webpagina • Vergrote zichtbaarheid op sociale media door veelbekeken story's, reels en posts
Koolstofboeren	<ul style="list-style-type: none"> • Aantal generieke agroforestry-ontwerpen voor melkveehouderij • Deelname aan projectupdate PPS-project met excursie • Deelname aan Dialoogsessie "Navigeren tussen bomen en beleid" • Deelname aan kennisuitwisselingsbijeenkomst "Ontwerpen voor Agroforestry: eerste stappen op weg naar je eigen ontwerp" • Communicatie over kennisbijeenkomsten agroforestry • Deelname aan Informatiebijeenkomst 'Vastlegging van koolstof (CO2) in bomen als verdienmodel met agroforestry' • Deelname aan klankbordgroep Stichting Nationale Koolstofmark voor het ontwikkelen van methodedocumenten t.b.v. het vast kunnen stellen van vastgelegde koolstof in vezelrijke gewassen voor bouwproducten • Verkennend onderzoek gedaan naar de potentie van een zogenaamde van-land-tot-pand-keten in Drenthe
Circulaire werklandschappen	<p>Ondersteuning van bedrijven(terreinen) bij verduurzaming door onder meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering van 11 nulmetingen • 7 rapporten Verweven Waardenscan • 2 ontwikkelgesprekken • Deelname netwerk en kennisbijeenkomst Impact in de Regio • Aanbod en flyer voor gebiedsscan bedrijventerreinen

Groen en Soortenrijk Drenthe

Samen werken wij aan

Verduurzaming van de landbouw

Groene inbreng ruimtelijke plannen

Gebiedsoplossingen stikstof

Bloeiende Bermen

Plan Boom

Integrale ruimtelijke opgaven

Kennis en verbinding

111

kennissessies

408

deelnemers

19

samenwerkings-
verbanden

215

organisaties en
overheden aan
ons verbonden

68

adviezen aan
inwoners

350

deelnemers
verkiezingsbijeenkomsten

Beleidsbeïnvloeding

16

keer inbreng duurzame beleids-
kaders en randvoorwaarden

11

reacties en zienswijzen
ruimtelijke plannen

387

melkveehouderijen
op weg naar verduurzaming

Plan Boom

90.000

bomen geplant
in 2023

213.000

bomen geplant
in totaal

1.200

bezoekers
website

287

plantacties
groepen & scholen

Heel Drenthe Zoemt

11

nieuwsberichten

6.200

unieke bezoekers
website

642

Facebook volgers

natuur en milieu
drenthe
federatie

5. Groen en soortenrijk Drenthe

Samen met onze partners werken wij aan de realisatie van een robuust Drents natuurnetwerk. We zetten ons hierbij in voor systeemherstel en goede ruimtelijke ontwikkeling. Dat moet leiden tot een Drenthe met een mooi en herkenbaar landschap gebaseerd op de Drentse kernkwaliteiten, waarin de natuurwaarden tot hun recht komen. Uitdagingen genoeg, maar gelukkig liggen er ook volop kansen en zien we goede voorbeelden.

KERNTAKEN

Met name de provincie draagt hier een belangrijke verantwoordelijkheid. Als Natuur en Milieufederatie Drenthe behartigen wij de natuur-, milieu- en landschapsbelangen en geven wij advies bij natuur-, ruimtelijk, omgevings- en waterbeleid van de provincie, maar ook van gemeenten en waterschappen. Dat doen wij vaak mede namens en/of in nauwe afstemming met onze partners Natuurmonumenten en Het Drentse Landschap, Staatsbosbeheer, IVN Natuureducatie en Landschapsbeheer Drenthe. Deze afstemming gebeurt op organisatie en directorenniveau.

Inbreng in advies- en overlegorganen: We zijn actief deelnemer aan o.a. de Commissie Landelijk Gebied (CLG), de ambtelijke werkgroep van de CLG en het Overlegorgaan Drentsche Aa. Omdat de prioriteit dit jaar bij het opstellen van het DPLG lag (zie project de Kracht van Drenthe), zijn de CLG en de ambtelijke werkgroep alleen aan het eind van het jaar bijeengewees. Bespreekpunten waren onder meer de voortgang van het programma Natuur en het Programma Natuurlijk Platteland, de actualisatie van het Natuurbeheerplan Drenthe en het programma Natuurinclusief Drenthe.

Natura 2000: De komende jaren gaat de provincie alle Natura 2000-beheerplannen actualiseren. Gebiedsgroepen met vertegenwoordigers van verschillende organisaties en sectoren zijn hierbij betrokken. Zelf zitten wij in de gebiedsgroep Dwingelderveld en ondersteunen wij lokale vertegenwoordigers in de gebiedsgroepen voor de Natura 2000-gebieden Fochteloërveen, Holtlingerveld, Leekstermeer, Norgerholt en Witterveld. Dit jaar is het beheerplan voor het Leekstermeer geactualiseerd. Met Stichting Natuurbelang De Onlanden en het Groninger Landschap hebben wij een zienswijze op het beheerplan ingediend. De provincie moest dit jaar voor 1 juli voor de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden natuurdoelanalyses (NDA's) bij de Ecologische Autoriteit aanleveren. Samen met onze vertegenwoordigers in de gebiedsgroepen hebben wij in april inbreng geleverd bij de bijeenkomst waar de concept NDA's zijn besproken.

Optimalisatie waterberging De Onlanden: Waterschap Noorderzijlvest wil in een deel van De Onlanden 5,2 miljoen m³ extra waterbergingscapaciteit realiseren. Naar aanleiding van onze reactie (samen met andere natuurorganisaties) heeft het waterschap een meest natuurvriendelijke variant, de zogenaamde Hooiwegvariant, aan het onderzoek van de milieueffectrapportage (m.e.r.) toegevoegd. Dit jaar hebben we met andere natuurorganisaties tijdens twee sessies met het waterschap meegedacht bij de uitvoering van de m.e.r. en de nadere uitwerking van de voorkeursvariant. Uiteindelijk kwam de Hooiwegvariant als beste uit de m.e.r.. Van de onderzochte varianten draagt deze variant het meest bij aan waterveiligheid en natuur. Begin november hebben GS de Hooiwegvariant daarom als voorkeursalternatief vastgesteld.

Commissie Vervolg UPDA: In de periode 2016-2022 werkten de provincie, waterschap Hunze en Aa's en Waterbedrijf Groningen met gebiedspartners, waaronder de Natuur en Milieufederatie Drenthe aan het Uitvoeringsprogramma Oppervlaktewaterwinning Drentsche Aa (UPDA). Het doel om het aantal overschrijdingen met gewasbeschermingsmiddelen bij het innamepunt voor drinkwater met 95% te

verminderen is niet gehaald. Daarom kreeg de Commissie Vervolg UPDA de opdracht met een advies te komen over te nemen maatregelen om de normen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) te realiseren en mogelijke aanpassing van de Provinciale Omgevingsvisie en/of Provinciale Omgevingsverordening. Samen met Staatsbosbeheer hebben wij inbreng geleverd. De commissie heeft eind oktober haar advies aan GS aangeboden.

Aanpak N34: In het al langer lopende proces voor een verkeersaanpak van de N34 namen GS eind januari het besluit om het vervolgonderzoek toe te spitsen op oplossingen rondom verkeersplein Gieten. Dit sluit aan bij het voorstel dat wij eerder deden. We zijn door de provincie gevraagd om deel te nemen in de werkgroep natuur en landschap om koppelkansen op het vlak van natuur en landschap in te brengen in het proces.

Ruimtelijke plannen: Samen met Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten en lokale natuur- en milieugroepen dragen wij bij aan een goede ruimtelijke bescherming van de kernkwaliteiten van Drenthe. Deels doen wij dat via de formele weg door middel van reacties en zienswijzen op (ontwerp)-plannen, maar in toenemende mate ook door middel van (het organiseren van) participatie in een vroeg stadium van plan- en visievorming. In 2023 hebben wij in totaal 19 ruimtelijke plannen en vergunningen beoordeeld waar mogelijk natuur- en landschapswaarden in het geding waren. In 13 gevallen heeft dit geleid tot een schriftelijke reactie. In meerdere gevallen was onze reactie aanleiding om aanpassingen of aanvullingen in een plan door te voeren.

Gebiedsontwikkeling Noord IV Meppel: De gemeente Meppel heeft dit jaar een Omgevingsprogramma voor het gebied Noord IV tussen A32 en de Arendsweg opgesteld. De gemeente zoekt hier ruimte voor onder meer bedrijven, windenergie, landbouw, water en wonen. Eind 2022 kwam daar opeens de optie van een recreatief themapark bij. Voor de milieueffectrapportages (m.e.r.) zijn vier scenario's uitgewerkt. In april hebben wij onze reactie gegeven op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor de m.e.r.. Wij hebben onder meer de vraag gesteld waar de gemeente nieuwe bedrijventerreinen wil realiseren, als het themapark het voorkeursalternatief wordt. Ook was onduidelijk waar en hoeveel duurzame energie er opgewekt gaat worden en in hoeverre daarmee aan de RES-opgave wordt voldaan. Het themapark bleek uiteindelijk het voorkeursalternatief te zijn. Wij hebben daarom samen met het Drentse Landschap onze vragen herhaald in onze zienswijze. Ondanks onze bezwaren en die van anderen, zoals ondernemers en inwoners, heeft de raad het Omgevingsprogramma ongewijzigd vastgesteld. Begin 2024 bleek de initiatiefnemer van het themapark van zijn plannen af te zien. De gemeente gaat nu alsnog de tweede optie, het ontwikkelen van een bedrijventerrein, uitwerken.

Projectontwikkeling: In 2023 hebben we (eerste) voorstellen ontwikkeld voor drie nieuwe projecten. Zo hebben we een voorstel gedaan voor het opzetten van een Campagne en inspiratietour Natuurlijk Drenthe. Door een serie van activiteiten te organiseren rond het realiseren van een natuurinclusief Drenthe en de basiskwaliteit natuur wil de provincie in 2024 aan iedereen in Drenthe duidelijk maken waarom natuurinclusiviteit belangrijk is. In landelijk verband hebben we samen met ons netwerk en met steun van de Nationale Postcode Loterij het project Boer&Buur met Natuur ontwikkeld.

DE KRACHT VAN DRENTHÉ

Er komt een aantal grote opgaven op het landelijk gebied van Drenthe af: klimaat en water, stikstof en de landbouwtransitie en het behoud en versterking van de biodiversiteit. Dit alles komt in de regio en ruimte samen en biedt op basis van een gecombineerde aanpak veel uitdagingen en kansen.

De Drentse natuur- en milieuorganisaties zijn op veel terreinen intensief betrokken bij deze afzonderlijke opgaven. Onze wens en inzet is dat we dit meer en meer gaan doen vanuit een gezamenlijk wenkend toekomstperspectief voor onze provincie waarin de deelopgaven meer geïntegreerd worden aangepakt. In

het project De Kracht van Drenthe hebben we gewerkt aan dit gezamenlijk toekomstperspectief. Aansluitend hebben we ook onze inbreng geleverd binnen de lopende processen van het Drents Programma Landelijk Gebied (DPLG) en het Drents Water Overleg.

Investeren in de kracht van het Noorden

Als reactie op het 'aanbod' van bestuurlijk Noord-Nederland 'Bouwstenen voor het Deltaplan' hebben de noordelijke natuurorganisaties (Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Het Drentse Landschap, Het Groninger Landschap, It Fryske Gea en de drie provinciale Natuur en Milieufederaties) een gezamenlijke visie op de toekomst van Noord-Nederland ontwikkeld. Hierbij is de insteek dat, gedacht vanuit de kwaliteiten waar zij voor staan, de toegevoegde waarde van het Noorden voor Nederland veel groter is dan het functioneren als overloop voor woningbouw in de Randstad. Deze visie [de Kracht van het Noorden](#) hebben we in 2023 op Valentijnsdag aangeboden aan de drie Noordelijke provincies. We schetsen in de visie in grote lijnen wat een integrale, systemische benadering van landschap en natuur biedt als aantrekkelijk en duurzaam perspectief. De basis hiervoor ligt in een robuuste en klimaatbestendige waterhuishouding, een stevig natuursysteem met een rijke biodiversiteit en een fijnmazige dooradering van het landschap. Denkend vanuit het landschap en natuur zien wij volop mogelijkheden om de meer stedelijke opgaven, zoals woningbouw en duurzame mobiliteit een passende plek te geven in het geheel.

De visie is vervolgens breed verspreid onder diverse sectoren en maatschappelijke partners en is in brede kring goed ontvangen. Als vervolg hierop zijn we met landbouw, recreatie en watersector in gesprek gegaan. Daarnaast zijn we in gesprek met de projectorganisatie die rond de Lelylijn is ingericht.

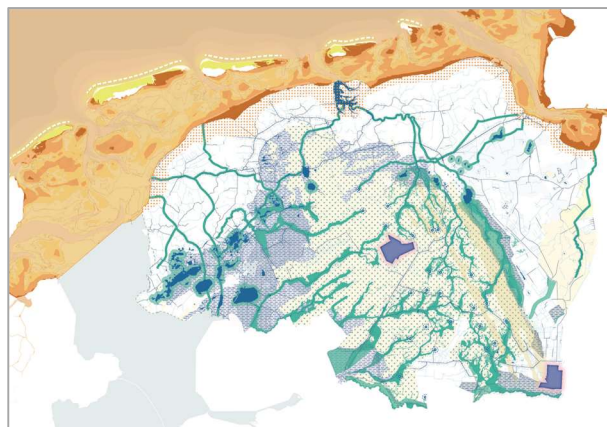

Er is brede waardering uitgesproken voor het initiatief en met name rond de thema's wonen, recreatie en water liggen er grote kansen voor gezamenlijke vervolgstappen met diverse partners. Hier blijven we als noordelijke natuur- en milieuorganisaties de komende tijd aan werken. Tegelijk zien we dat noordelijke aandacht en visievorming van de gezamenlijke provincies zich rond 'het Deltaplan' nogal eenzijdig richt op het onderdeel infrastructuur. Wij vinden dat de Kracht van het Noorden breder mag doorklinken en dat het Noorden gebaat is bij een bredere gezamenlijke visie. Hier zullen we ons de komende tijd gezamenlijk voor blijven inzetten.

Noordelijk Watermanifest

Schoon water is de bron van alle leven maar een steeds schaarser goed. Er is meer actie nodig om ook in het Noorden over voldoende schoon water te beschikken voor alle functies. Als vervolg op de aanbieding van de Kracht van het Noorden hebben we voor het thema water een eerste uitwerking gemaakt in de vorm van een noordelijk watermanifest. Op 8 september hebben deze met een ontbijt aangeboden aan een grote groep noordelijke waterbestuurders. Wij pleiten o.a. voor het opstellen van een Wateragenda Noord-Nederland die visie, samenhang, gemeenschappelijkheid en daadkracht brengt, en mogelijk extra rijksmiddelen kan aantrekken.

De natuurlijke rijkdom van Drentse bossen en beekdalen, Fries en Groningse veengebieden, polders, meren en moerassen bevat ideale ingrediënten om de water uitdagingen aan te gaan. De natuurlijke rijkdom van het Noorden is de ideale spons die helpt de flexibiliteit in te bouwen die we nodig hebben om de landbouw te voorzien van voldoende water in het groeiseizoen en de strategische grondwatervoorraden voor de winning van drinkwater op peil te houden. Het watermanifest is voor ons een belangrijke leidraad voor vervolgactiviteiten met diverse waterschappen, provincies en waterbedrijven.

Verkiezingen 2023: Investeren in de kracht van Drenthe

Eind 2022 zijn we vanuit de samenwerkende Drentse natuur- en milieuorganisaties gestart met een gezamenlijke campagne waarmee we ons richtten op de verkiezingen voor Provinciale Staten en de Drentse waterschappen. Als eerste hebben we samen met Het Drentse Landschap, Landschapsbeheer Drenthe, IVN Natuureducatie en Natuurmonumenten het pamflet [Investeren in de kracht Drenthe](#) gepresenteerd en aangeboden aan de diverse politieke partijen. Vervolgens zijn we met de diverse fracties in gesprek gegaan over deze speerpunten en hun inzet rond de grotere Drentse opgaven. Dit leverde voor alle betrokken partijen veel waardevolle contacten en nieuwe inzichten op. In de aanloop naar de campagne zijn we vervolgens een serie pop-up-bijeenkomsten gaan organiseren waarin we de thema's landbouw, water, natuur en lokale energie verder hebben uitgelicht. Op iedere bijeenkomst is het thema door betrokken Drenten ingeleid en vervolgens gaven wij het woord aan de kandidaten van verschillende partijen om hun inzet en standpunten verder toe te lichten. Daarnaast besteedden we aan ieder thema via korte filmpjes en sociale media veel aandacht.

Op 7 maart, vlak voor de verkiezingen, organiseerden wij een groot Groen Verkiezingsdebat in Grolloo. Lijsttrekkers en kandidaten van 13 politieke partijen zorgden voor een levendig debat over urgente Drentse thema's in een bomvolle zaal met ruim 200 bezoekers.

Met deze activiteiten hebben we veel aandacht en betrokkenheid voor de verkiezingen en grote Drentse thema's gegenereerd. Het is moeilijk na te gaan welk effect hiervan uitgaat, maar we zien deze gezamenlijke inzet van alle betrokken partijen altijd als winst.

Vervolg van de samenwerking

Na de verkiezingen hebben we de contacten en kennismakingsgesprekken met diverse fracties vervolgd. De uitwisseling wordt, gezien het groot aantal nieuwkomers, gewaardeerd. We merkten dat er verder nog veel

onbekendheid is over het natuur en milieuwerk. Dit was voor ons aanleiding om in het najaar een vervolg te organiseren op de kennismaking en introductie van de verschillende thema's. Onder het motto van *Samenwerken aan de Kracht van Drenthe* hebben wij daarbij de aandacht vooral gericht op het vele werk dat door vele betrokken vrijwilligers wordt verricht en de resultaten die we gezamenlijk bereiken. Wat voor werk we allemaal doen, welke samenwerkingen we vormen en wat onze impact is, lees je in de brochure 'Samenwerken aan de Kracht van Drenthe'. We presenteerden de brochure op 29 november aan de Drentse Statenleden. Tijdens de bijeenkomst kregen de statenleden de gelegenheid om via speeddates en 1 op 1 gesprekken kennis te maken met alle facetten van het vrijwilligerswerk. De maatschappelijke kracht van de Drentse samenleving is groot: ruim 9.000 vrijwilligers zijn actief in het vergroenen en verduurzamen van Drenthe. Zij steken bijvoorbeeld de handen uit de mouwen tijdens de jaarlijkse Natuurwerkdag, tellen en beschermen de Drentse vlinders vanuit de Vlinderwerkgroep, maken schoolpleinen groen, verheffen hun stem uit liefde voor hun omgeving, en werken vanuit energiecoöperaties aan een inclusieve energietransitie van onderop. Naast deze betrokken vrijwilligers, steunen ruim 40.000 mensen ons werk op andere manieren, bijvoorbeeld als donateur, beschermer of supporter.

Ter gelegenheid van de kennismaking en ter verdieping van kennis en uitwisseling, produceerden we een Memoryspel rond de Drentse soorten, waarmee we op 'speelse' wijze duidelijk maken hoe het met kenmerkende Drentse soorten gesteld is. RTV Drenthe pikte verschillende soorten op en besteedde hier ook uitgebreid aandacht aan. Dit spel gaan we de komende tijd verder verspreiden.

Met deze inzet en serie van activiteiten hebben we de kracht van de Drentse samenwerking laten zien en de opgaven en kansen duidelijk op de agenda gezet. In de Drentse bestuursprogramma's zien we veel van deze punten terug en met de gelegde contacten kunnen we hier samen verder mee aan de slag.

Drents Programma Landelijk Gebied (DPLG)

Op 16 januari bracht minister van der Wal een werkbezoek aan Drenthe in het kader van het Nationale/Provinciale Programma Landelijk Gebied (NPLG/PPLG). De minister wilde zich deze middag graag laten voorlichten over de voortgang van het opstellen van een gebiedsprogramma. Daarnaast wilde ze graag weten wat zowel de provincie als de organisaties nodig hebben om te komen tot een gedragen gebiedsprogramma. Samen met DAJK en een aantal melkveehouders hebben wij deelgenomen aan het gesprek. Wij hebben daarbij, mede namens Het Drentse Landschap en Natuurmonumenten, de notitie Bouwstenen voor het te starten Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG) Drenthe aan de minister overhandigd. In deze notitie pleiten wij voor het landelijk borgen van de KPI-aanpak (zie project Samenwerking Natuurinclusieve Landbouw) en meer helderheid over doelen en opgaven en instrumenten en middelen om de noodzakelijke transitie in het landelijk gebied in gang te kunnen zetten.

In het voorjaar is gewerkt aan de eerste versie van het Provinciale Programma Landelijk Gebied Drenthe (DPLG). In dat kader hebben wij samen met ambtenaren van provincie, waterschappen en gemeenten en natuur, landbouw- en recreatieorganisaties deelgenomen aan vier hackathons waar bij de opgaven van het Rijk voor landbouw, water, natuur, stikstof en klimaat naar Drenthe zijn vertaald en besproken. De provincie heeft op basis hiervan een eerste gebiedsprogramma DPLG bestaande uit een hoofddocument en een

werkdocument opgesteld. In zowel de ambtelijke werkgroep als het bestuurlijk overleg DPLG hebben wij hierbij onze reactie gegeven. Bovendien hebben wij gezamenlijk met Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer een schriftelijke reactie op het eerste concept gegeven. Uiteindelijk heeft het oude College van GS eind juni een beperkte versie van het hoofddocument aan het Rijk toegestuurd, waarin alleen de Drentse opgaven in zeer algemene zin waren beschreven. Samen met Het Drentse Landschap en Natuurmonumenten hebben wij daarom PS schriftelijk verzocht om op een zo kort mogelijke termijn tot een solide ontwerp Programma Landelijk Gebied te komen op basis waarvan substantiële rijksmiddelen beschikbaar gesteld kunnen worden voor de Drentse aanpak. Uiteindelijk heeft het nieuwe College van GS eind juli tot onze tevredenheid wel een aanvraag voor middelen uit het Transitiefonds NPLG voor de periode 2024-2025 gedaan. Als onderlegger voor deze aanvraag zijn vier concept maatregelpakketten en het oorspronkelijke concept werkdocument Gebiedsprogramma Drenthe aan het Rijk toegestuurd.

In het najaar hebben wij via de ambtelijke werkgroep, het bestuurlijk overleg DPLG en de sectortafel Natuur onze inbreng geleverd bij de procesaanpak fase 2 van het DPLG en de uitwerking van de vier maatregelpakketten. In 2024 worden het DPLG en de maatregelpakketten verder uitgewerkt.

De provincie is in het najaar ook samen met de sector landbouw gestart met het opstellen van een Koersnotitie landbouw. Deze koersnotitie vormt de landbouwpijler in het DPLG en de aanzet voor de landbouwparagraaf in de Drentse omgevingsvisie. Wij hebben onze inbreng geleverd in de verkenningsfase en leveren in 2024 ook inbreng bij een tweetal verdiepingssessies.

Drents Water Overleg

Vorig jaar is mede op initiatief van de Natuur en Milieufederatie Drenthe het Drents Water Overleg (DWO) van start gegaan. Ons voorstel om in het waterbeheer meer te gaan samenwerken op Drents niveau kwam voort uit de urgentie om nu echt werk te gaan maken van de transitie naar een klimaatrobuust watersysteem. Dit jaar is het DWO bestaande uit de provincie, waterschappen, waterbedrijven, natuur- en landbouworganisaties en enkele gemeenten twee keer bijeengewees. Tijdens de DWO's hebben we gewerkt aan een onderzoeksagenda en de Bouwsteen Water en Bodem Sturend voor de nieuwe Omgevingsvisie. Ook zijn er twee online kennissymposia geweest over respectievelijk het water- en bodemsysteem en waterkwaliteit. Helaas bleek het bij het laatste DWO lastig om tot een unaniem advies te komen m.b.t. de bouwsteen Water en Bodem Sturend. De provincie wil deze bouwsteen daarom samen met de waterpartners via een apart spoor verder vormgeven. Daarnaast is het de bedoeling om in 2024 een doorstart te maken, waarbij het DWO meer de vorm krijgt van een waterkennisnetwerk. In onze reactie op het voorstel hebben wij benadrukt dat een gezamenlijk beeld van de opgave en een gezamenlijke lange termijnvisie op een klimaatbestendig Drents watersysteem noodzakelijk blijft.

Tijdens een excursie met de Waterleidingmaatschappij Drenthe (WMD) en de natuurorganisaties in het Drentsche Aa-gebied hebben we de mogelijkheden voor een samenwerkingsagenda gerelateerd aan de wateropgave verkend. In 2024 krijgt dit een vervolg.

Recreatie

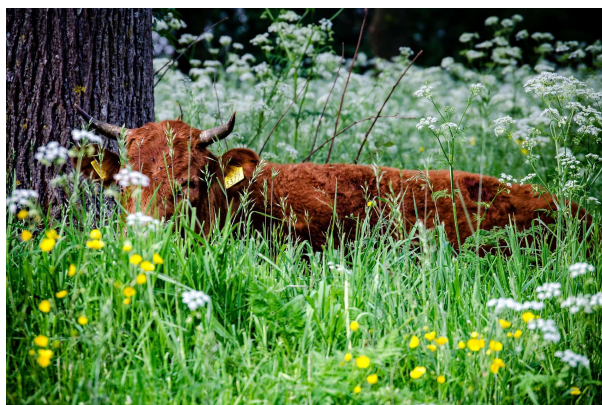
Tenslotte hebben wij samen met het Recreatieschap Drenthe en Marketing Drenthe verkend in hoeverre er kansen zijn om een gezamenlijke visie voor natuur en recreatie in Drenthe op te stellen. Aan het bureau LAOS Landschapsarchitectuur is gevraagd hiervoor een eerste aanpak te ontwikkelen. In 2024 zullen we hier gezamenlijk werk van maken.

SAMENWERKING NATUURINCLUSIEVE LANDBOUW

In 2019 hebben de Drentse natuur- en landbouworganisaties de Agenda Boer, Burger en Biodiversiteit gepresenteerd. Onze ambitie is dat rendabele Drentse veehouderij- en akkerbouwbedrijven in 2030 behoren tot de koplopers in Nederland wat betreft de kringlooplandbouw én het leveren van een bijdrage aan herstel en verbetering van de biodiversiteit en landschapskwaliteit. De agenda is uitgewerkt in het samenwerkingsprogramma [Boer Burger Natuur Drenthe](#) (BBND) gericht op de transitie naar natuurinclusieve landbouw.

Het bestuurlijk overleg BBND heeft begin 2023 geconstateerd dat het met de komst van nieuwe uitdagingen zoals het DPLG, beter is om het programma BBND te stoppen zodat er ruimte is om de ontwikkelingen in het landelijke gebied vanuit nieuwe perspectieven te organiseren. In juli 2023 is de samenwerking in de vorm van een programma formeel afgerond. Wel zijn diverse belangrijke projecten voortgezet.

Dit geldt met name voor het project [Duurzaam Boeren Drenthe](#), waarbij wij bij de uitvoering betrokken zijn. In het kader van dit project is in het voorjaar van 2023 een nieuw beloningssysteem voor melkveehouders op basis van Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's) gelanceerd. Ruim 380 melkveehouders nemen daaraan deel. Voor akkerbouw- en gemengde bedrijven is in 2023 in een pilot een KPI-systeem uitgetest. Het doel is om in 2024 voor deze groep bedrijven een beloningsregeling op basis van KPI's open te stellen.

De eerste beloningsregeling voor melkveehouders in het kader van het project Duurzame Melkveehouderij Drenthe is dit jaar geëvalueerd en eind 2023 afgerond.

Voor alle typen agrarische bedrijven is er voor de komende jaren een uitvoeringsbudget voor de uitvoering van [natuur- en landschapsmaatregelen op agrarische bedrijven](#) beschikbaar gekomen. Boeren konden zich hiervoor via onze site <https://www.planteenboomdrenthe.nl/> aanmelden. In 2023 hebben zich hiervoor 7 boeren aangemeld. Er zijn nog geen houtwallen of -singels aangeplant, omdat hiervoor eerst vergunningen moeten worden aangevraagd.

Een onderdeel van de samenwerking van de Drentse natuur- en landbouworganisaties op het vlak van natuurinclusieve landbouw is het kennisplatform met de naam BBND Academie. Dit is hét centrale punt waar Drentse boeren kennis opdoen en uitwisselen, studiegroepen vinden en nagaan welke trainingen, bijeenkomsten, initiatieven en bedrijfsexcursies voor zijn of haar vragen en doelen op het vlak van natuurinclusieve landbouw geschikt zijn. Wij vervullen daarbij de rol als aanjager van de samenwerking.

Na de start van de beloningsregeling hebben melkveehouders in juli tijdens acht gebiedsbijeenkomsten kennisgemaakt met het project. Op basis van de kennisbehoefte die daar bij de deelnemers van het project is opgehaald, is vervolgens een kennisprogramma voor de komende jaren ontwikkeld. Als eerste onderdeel daarvan zijn er aan het eind van het jaar acht bijeenkomsten georganiseerd waarbij deskundige deelnemers hebben laten zien welke mogelijkheden er zijn om op doelen te sturen met koe, voer en bodem. In januari 2024 starten in dit kader studiegroep-bijeenkomsten 'efficiënt met eiwit'.

Landelijk zijn Landschappen NL, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer ook bezig met de ontwikkeling van een systeem op basis van KPI's. Om te voorkomen dat iedereen weer andere KPI's voor boeren gaat hanteren, werken we met deze organisatie aan afstemming rond het Drentse systeem.

NIEUWE MAATSCHAPPEN VOOR NATUURINCLUSIEVE LANDBOUW

Met het in 2023 ontwikkelde en gestarte [landelijke programma Boer&Buur met Natuur](#) ondersteunen de gezamenlijke Natuur en Milieufederaties en hun partners samenwerkingen van boeren en burgers die werken aan een toekomstbestendige landbouw. In iedere provincie ondersteunen we twee coalities om samen te doen, te leren en te bouwen aan een beweging die landbouw en natuur combineert. In Drenthe zetten wij in op de volgende twee coalities:

De Drentse Voedselbossencoalitie: Op steeds meer plekken starten mensen een voedselbos. Een voedselbos vergroot de biodiversiteit, zorgt voor een gezonde bodem en levert allerlei bruikbare producten op. En natuurlijk dragen voedselbossen bij aan klimaatadaptatie, afkoeling van de aarde, CO₂ opslag, het vasthouden van water en sociale cohesie. Met de boer-buur coalitie Drentse Voedselbossen verbinden we kwekers van bomen, struiken en ander plantmateriaal met lokale groepen/initiatieven van burgers die een eigen voedselbos willen inrichten. Wij werken hierbij nauw samen met de Vereniging Drentse Voedselbossen. Bij de keuze van kwekers letten we sterk op de teeltmethode: we werken met natuurinclusieve kwekers die veel aandacht aan biodiversiteit en landschap besteden. Met de coalitie zorgen we dat vraag en aanbod op elkaar afgestemd worden. Maar belangrijker nog is de focus op het samen leren, inspireren en experimenteren: met soorten, ontwerp, beheer en onderhoud, verwerking, maar ook het uitwisselen van plantmateriaal (zaden, stekjes) en spullen (gereedschap, andere materialen). In 2023 is een eerste verkenning gedaan en begin 2024 zullen we een startbijeenkomst organiseren en de samenwerking verder vorm gaan geven. Met het project hopen we ook de Vereniging Drentse Voedselbossen te versterken en beter in positie te brengen.

Boekweitcoalitie en -campagne: Boekweit werd van oudsher veel geteeld in Drenthe, maar is in de loop van de negentiende eeuw uit de provincie verdwenen. Een paar jaar geleden heeft boekweit zijn herintrede gedaan in Drenthe. In 2023 werd er door 17 boeren 50 hectare boekweit geteeld. Het gewas is met name geschikt als rustgewas in een meerjarenteeltplan en komt sinds 2023 in aanmerking voor GLB-subsidie als eco-activiteit. Daarnaast is de teelt goed voor insecten, de bodem en zijn er geen tot weinig bestrijdingsmiddelen of bemesting nodig. Hierdoor kan het voor een grote groep telers een potentieel interessant gewas zijn.

De te vormen boekweitcoalitie bestaat uit boekweittelers en Drentse natuurorganisaties. Met deze samenwerking willen we de teelt van boekweit op gronden rond natuurgebieden stimuleren, met als doel om de landbouw er natuurinclusiever en de teelt van boekweit toekomstbestendiger te maken. We benutten de kansen en mogelijkheden van de samenwerking tussen natuurorganisaties en geïnteresseerde telers om de aantrekkelijkheid van de boekweitteelt te vergroten via o.a. het beschikbaar stellen en/of verkrijgen van grond waarop deze teelt tot bloei kan komen. Zo worden onder meer de mogelijkheden voor een aantrekkelijke pachtprijs verkend.

Naast het opzetten van de coalitie hebben we een voorstel ontwikkeld voor de boekweitcampagne 'Drenthe Boekweitprovincie' die in 2024 verder uitgerold zal worden.

DIENSTVERLENING GROEN EN SOORTENRIJK

De laatste jaren zien we steeds meer mensen en groepen die zich actief inzetten voor een groener en mooier Drenthe. Bewoners die alleen of met elkaar actief aan de slag zijn met verbetering van de biodiversiteit en/of het herstel van de landschapskwaliteiten.

Om bewoners(groepen) en groene initiatieven een betere ondersteuning te kunnen bieden bij bescherming van natuur, milieu en landschap in hun eigen leefomgeving hebben we vorig jaar een digitaal servicepunt ontwikkeld. Begin 2023 is het digitale servicepunt Groene ruimte online gekomen. Daarnaast hebben we bewoners(groepen) advies, gerichte ondersteuning en doorverwijzing geboden bij vragen m.b.t. natuur, landschap en de leefomgeving.

We ontwikkelden een *training Omgevingswet en Participatie* voor inwoners om natuur-, landschaps- en milieubelangen bij het opstellen van omgevingsvisies en -plannen een stem te geven. In mei hebben we de eerste training gegeven. Ruim 20 inwoners uit verschillende gemeenten in Drenthe namen deel aan de twee trainingdagen. Een groot deel van hen heeft zich vervolgens aangemeld voor ons Omgevingsnetwerk Drenthe, een netwerk van betrokken inwoners die natuur-, landschaps- en milieubelangen een stem geven. Het netwerk is gericht op tijdige en deskundige inbreng in onder meer omgevingsplannen en -besluiten. Het netwerk biedt een plek waar de leden met en van elkaar leren om hun inbreng en invloed te vergroten en versterken. De leden van het netwerk hebben verschillende, elkaar aanvullende achtergronden, expertise en ervaringen. In 2024 zullen wij het netwerk verder versterken en consolideren door onder meer de training Omgevingswet en participatie opnieuw aan te bieden.

Aan het eind van het jaar hebben we een korte cursus Omgevingswet aan medewerkers van Landschapsbeheer Drenthe gegeven. Deze was gericht op die punten waar zij bij de uitvoering van hun natuur- en landschapsprojecten tegenaan lopen.

PLAN BOOM

In het kader van [Plan Boom](#) hebben de Natuur en Milieufederaties de ambitie samen met en voor burgers de komende jaren 10 miljoen bomen in Nederland aan te planten. Daarmee verkleinen we de CO₂-uitstoot en wordt onze leefomgeving mooier, groener en gezonder. In Drenthe willen we de aanplant van deze bomen combineren met de transitie naar natuurinclusieve landbouw en landschapsherstel. Samen met Landschapsbeheer Drenthe en Het Drentse Landschap geven wij uitvoering aan Plan Boom. Onze ambitie van Plan Boom is de aanplant van minimaal 500.000 bomen, ofwel 1 boom per inwoner in Drenthe. Hiermee dragen we bij aan de realisering van de Drentse Bomen- en Bossenstrategie.

Het jaar begon goed met de start van de aanleg van het Mandemakerspark in Meppel, waar ruim 3.200 bomen zijn aangeplant. Dat was een voorbode voor meer: mede door onze inzet plantten 287 groepen, particulieren, scholen, bedrijven en boeren in 2023 bijna 81.000 bomen in Drenthe!

Bedrijven: Dit voorjaar is de aanleg van het Mandemakerspark in Meppel gestart. Het bedrijf Boom, een laboratoriumleverancier uit Meppel, doneerde ter gelegenheid van haar 125-jarig jubileum een behoorlijk aantal bomen en jonge aanplant. Doordat ook de gemeente Meppel en de provincie Drenthe hebben bijgedragen, zijn totaal 3.281 bomen aangeplant. Het park is mede dankzij de inzet van de Natuur en Milieufederatie Drenthe en Landschapsbeheer Drenthe tot stand gekomen.

Bewonersinitiatieven: Dankzij een financiële bijdrage van het *Cultuurfonds Drenthe* hebben wij voor de jaren 2021-2023 vanuit Plan Boom middelen beschikbaar voor financiering van plantgoed voor bewonersinitiatieven en schoolpleinen. Bewonersgroepen en scholen konden voor 15 februari of 15 oktober

een aanvraag voor streekeigen plantgoed indienen. Vervolgens zijn deze bomen en struiken in maart of in november/december geplant. Met de financiering van het Cultuurfonds en aanvullende financiering van provincie en gemeenten hebben we ruim 280 plantacties door bewonersinitiatieven en basisscholen verspreid over alle 12 Drentse gemeenten ondersteund.

Ook hebben we twee samenwerkingsprojecten in Eelde en Valthe afgerond. Bewoners in het gebied ten zuiden en westen van Eelde hebben dit najaar streekeigen landschapselementen aangeplant. In Valthe zijn in het najaar de laatste karakteristieke boerenerven in oude glorie hersteld door streekeigen bomen en struiken aan te planten.

De Natuurvereniging Zuidwolde bestond dit jaar 50 jaar. Voor Plan Boom Drenthe was deze mijlpaal een reden om boompjes voor bijen aan de ruim 500 leden van de Natuurvereniging uit te delen. De leden konden deze boompjes in hun eigen tuin aanplanten.

Particulieren: In het kader van het project 'Investering in landschapselementen in Drenthe 2022-2024' hebben particulieren en agrariërs dit voorjaar en najaar op ruim vijftig locaties in Drenthe landschapselementen hersteld en erven opgeknapt. De helft van deze locaties lag in het gebied [Koekange-Koekangerveld](#), de andere helft verspreid in Drenthe. In 2024 krijgt het landschapsherstelproject een vervolg.

Dit jaar hebben 5 particulieren met ondersteuning van het project bosjes aangeplant. Er is veel vertraging opgelopen doordat er voor de aanplant veelal één of meerdere omgevingsvergunningen nodig waren (bv. vanwege archeologische waarden). Overleg met de provincie en Drentse gemeenten hierover leverde geen versnelling in de procedures op, waardoor verschillende particulieren afhaakten of niet meer voor de afronding van het project konden worden geholpen. Het project waarbij we samen met particulieren kleine bosjes terug in het landschap brengen is afgerond.

De Natuurwerkdag viel dit jaar op 4 november in de Nationale Klimaatweek: voor deelnemers een mooie kans om zorgen over klimaat en natuur om te zetten in actie. Van Plan Boom kregen de ruim 1400 deelnemers aan de *Natuurwerkdag* in Drenthe dit jaar een bij-vriendelijk boompje. De aanplant van deze boompjes is niet alleen goed voor de biodiversiteit, maar draagt ook bij aan een gezond klimaat.

Online platform: Plan Boom wordt begin 2024 afgerond. Het online platform [Plant een boom Drenthe](#) blijft volgend jaar nog wel online voor alle bewoners, scholen, groepen, initiatieven en bedrijven in Drenthe die graag bomen en struiken willen planten.

HEEL DRENTHE ZOEMT/ NATUURINCLUSIEF DRENTHE

Met [Heel Drenthe Zoemt](#) werken we met onze partners aan ecologisch beheer van bermen en het boerenland. Dit jaar hebben we het blikveld verbreed naar de dorpen en steden. Het digitale platform Heel Drenthe Zoemt fungeert hierbij als hét platform voor kennis en inspiratie over biodiversiteit.

De rol van de Natuur en Milieufederatie in het project Heel Drenthe Zoemt is voornamelijk het vervullen van de communicatierol, waarbij gemeenten en de provincie relevante informatie, cursussen en nieuwsberichten aanleveren. In 2023 hebben we hier deels een nieuwe invulling aan gegeven. We hebben hierbij de focus verbreed van bermen en boerenland naar het buitengebied in het algemeen én stedelijke gebieden. Om de nieuwe strategie te bepalen en de bijbehorende doelgroepen te definiëren hebben we in het eerste kwartaal een verkenning in gang gezet.

Aan het begin van het jaar is de samenwerking met ROEG! verder aangetrokken middels een aantal (fysieke en online) overleggen waarin we onderzochten hoe de gezamenlijke impact vergroot zou kunnen worden. Dit mondde uit in een notitie die later is omgezet in een uitvoeringsplan.

We hebben 12 houten informatieborden ontwikkeld, met als doel om bewoners te informeren en activeren om aan de slag te gaan met hun tuin en groene omgeving. Denk hierbij aan onderwerpen als gifvrij tuinieren, regenwater opvangen, bomen planten of een insectenhotel maken. Deze borden worden begin 2024 geplaatst in openbare binnenruimtes waar inwoners uit alle lagen van de samenleving komen, zoals bibliotheken, gemeentehuizen of ROEG!-hoeken. Inwoners krijgen informatie aan de hand van 17 'ansichtkaarten' met tips. Aan de voorkant zijn de kaarten voorzien van een mooie afbeelding en de titel van de tip. Op de achterkant staat een kort stappenplan en een QR-code met een linkje naar de site, waar je meer informatie vindt. De kaarten kunnen van het bord worden gehaald om mee te nemen naar huis. Ook is een begin gemaakt met de uitwerking van de bijpassende publiekscampagne en het vernieuwen van de [website](#).

Naast de 17 informatieve kaarten hangen er ook 3 mooie kaarten die men kan versturen, met op de achterkant in het klein de website van Heel Drenthe Zoemt en een aantal logo's. Het eerste bord zal op maandag 22 april 2024 in de bibliotheek van Hoogeveen feestelijk onthuld worden door Grietje Loof, de klimaatburgemeester van Hoogeveen. Er volgt dan een online-campagne op Instagram, Facebook en LinkedIn om meer aandacht te trekken voor de actie.

Ook hebben we deelgenomen aan het Bermberaad. Naar aanleiding van het Bermberaad hebben gemeenten infographics aangeleverd over hun maaibeheer die wij op de site [Heel Drenthe Zoemt](#) hebben geplaatst.

Verder is inbreng geleverd tijdens een aantal werksessies van de ecologische werkgroep voor de zonneroute A37 m.b.t. de inrichting en het beheer van de bermen langs de zonneroute en compensatielocaties voor bomen. We adviseerden de gemeente Coevorden tijdens een werksessie over de basiskwaliteit natuur. In Meppel leverden we inbreng bij het opstellen van het Plan Biodiversiteit.

Prestaties 2023

Kerntaken

Advisering en inbreng bij beleidsontwikkeling en uitvoeringsplannen

- Advisering en inbreng de provinciale Commissie Landelijk Gebied (CLG) en ambtelijke werkgroep van de CLG
- Inbreng Overlegorgaan en programmteam Drentsche Aa
- Inbreng Plan van aanpak foerageergebied Fochteloërveen
- Brief boscompensatie Green Planet
- Inbreng bij werksessie LAS Meppel
- Inbreng bij werksessies Landschapsvisie Zuidelijke Hondsrug
- Inbreng bij werkgroep natuur en landschap N34
- Inbreng in kernteam pilot veenoxidatie Valthermond
- Deelname aan bijeenkomst Regionaal Raamwerk Westpoort-Matsloot
- Inbreng bij sessies Optimalisatie waterberging De Onlanden
- Inbreng in provinciale adviesgroep Natura 2000
- Vooroverleg conceptbestemmingsplan Vlakendijk Dwingeloo
- Deelname aan bijeenkomst over concept NDA's
- Inbreng bij adviescommissie vervolg UPDA

Reacties en zienswijzen

- Zienswijze beheerplan Leekstermeer
- Inspraakreactie voorontwerp omgevingsvisie Tynaarlo
- Vooroverlegreactie NRD Noord IV Meppel
- Zienswijze ontwerp omgevingsprogramma Noord IV
- Zienswijze ontwerp omgevingsvisie Coevorden
- Zienswijze ontwerp omgevingsvisie Borger-Odoorn
- Zienswijzen voornemen, participatie en start m.e.r. Drents Overijsselse Netversterking (DON) Oost en West
- Zienswijze concept NRD 380 KV
- Brief aan GS m.b.t. niet opstellen PvA maatregelen ganzen Fochteloërveen
- Brief Regionaal Raamwerk Westpoort-Matsloot
- Bezwaar watervergunning en aanleggen middenspanningskabels nabij Matsloot 10 te Matsloot
- Inspraakreactie voorontwerpbestemmingsplan Zuidlaren – Laarhove
- Zienswijze ontwerpbestemmingsplan Landgoed Börkerheide te Westerbork
- Zienswijze ontwerp uitvoeringsplan wind Emmen

Samenwerking en netwerken

- Negen keer provinciaal natuurbeschermingsoverleg
- Excursie provinciaal natuurbeschermingsoverleg Hunzedal
- Twee keer wateroverleg
- Negen keer natuurbeschermingsoverleg directeuren en vijf keer breed natuurbeschermingsoverleg directeuren
- Twee keer overleg tussen directeuren en gedeputeerde
- Inbreng in bestuurlijk overleggen van de vier Drentse waterschappen met natuur- en milieuorganisaties
- Vier keer bestuurlijk overleg met LTO Noord
- Overleg natuurorganisaties met geborgde zetels natuur vier Drentse waterschappen
- Inbreng in bestuur Faunabeheereenheid (FBE)
- Decemberlezing werkgroep Harry de Vroome
- Felicitatiebrief GS met puzzel en groene speerpunten
- Eerste reactie Drentse natuur- en milieuorganisaties op nieuwe coalitieakkoord

	<p>Projectontwikkeling</p> <ul style="list-style-type: none"> • Campagne en inspiratietour Natúúrlijk Drenthe • Boekweitcampagne en project Boer en Buur met Natuur
De Kracht van Drenthe (NMF inzet)	<p>Samenwerking natuur- en milieuorganisaties voor een duurzaam perspectief voor het landelijk gebied van Drenthe en Noord-Nederland door onder meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Presentatie Kracht van het Noorden aan de drie provincies op Valentijnsdag en brede verspreiding en vervolgesprekken onder en met noordelijk stakeholders door gezamenlijke natuur- en milieuorganisaties • Samenstelling Watermanifest en presentatie aan Noordelijk waterbestuurders. Vervolg inbreng en bestuurlijke overleggen. • Campagne Kracht van Drenthe rond de Statenverkiezingen waaronder <ul style="list-style-type: none"> o Gesprekken met groot aantal (deels nieuwe) politieke partijen o Organisatie vier Pop Up verkiezingsbijeenkomsten verspreidt door de provincie rond de thema's landbouw (Peize), Water (waterpompstation Annen), Lokale energie (Ansen, Rheeburgen) en Natuur (Schaapskooi Holtigerveld) o Alle thema's voorzien van aandacht voor en presentaties politieke partijen videoreportages en berichten-flow websites op sociale media o Groot groen verkiezingsdebat in Grolloo • Organisatie en presentatie Samenwerken aan de Kracht van Drenthe <ul style="list-style-type: none"> o Organisatie kennismakingbijeenkomst nieuwe statenleden met speeddates rond alle vrijwilligerswerk + thema's o Productie, samenstelling en verspreiding memory spel Drentse soorten • Bouwstenen voor het te starten Provinciaal Programma Landelijk gebied (PPLG) Drenthe • Deelname aan en inbreng bij bestuurlijk overleg en ambtelijke werkgroep DPLG en sectortafel Natuur • Deelname aan en inbreng bij 4 hackathons DPLG • Schriftelijke reactie natuur- en milieuorganisaties op eerste concept DPLG aan GS • Schriftelijke reactie natuur- en milieuorganisaties op aangepast concept DPLG aan PS • Deelname aan en inbreng bij werkbezoek minister Van der Wal • Inbreng bij opstellen Koersnotitie landbouw • Inbreng en deelname aan Drents Water Overleg en kennissymposia waterkwantiteit en -kwaliteit • Schriftelijke reactie natuur- en milieuorganisaties op voorstel doorstart DWO • Excursie en uitwisseling met WMD en natuurorganisaties in Drentsche Aa-gebied • Brief landbouw en natuurorganisatie aan PS over begroting 2024 en belang investeringskrediet grond <p>Gast bij podcast Vitale Vakantieparken Drenthe over stikstof</p>
Samenwerking Natuurinclusieve landbouw	<p>Inbreng in breed bestuurlijk overleg BBND en projectgroep Duurzaam Boeren Drenthe. Dit leidde tot onder ander:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 387 deelnemers beloningsregeling melkveehouderij • 7 deelnemers uitvoeringsmaatregel natuur en landschap • Evaluatierapport Duurzame Melkveehouderij Drenthe • 8 Gebiedsbijeenkomsten voor deelnemers Duurzaam Boeren Drenthe • Acht bijeenkomsten Aan de slag met KPI's • Kennisprogramma Duurzaam Boeren Drenthe • Afstemming KPI's met natuurorganisaties

Nieuwe maatschappen voor natuurinclusieve landbouw	<p>Opzetten en ondersteunen van 2 boer-buur coalities:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Twee coalities gevormd: samenwerkingsverbanden tussen boeren en hun omgeving • Boekweitcoalitie • Voedselbossencoalitie
Dienstverlening Groen en Soortenrijk	<p>Dienstverlening op het gebied van groen en soortenrijk door onder meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Digitaal servicepunt Groene ruimte online en up to date • Training Omgevingswet en participatie ontwikkeld • 1e training Omgevingswet en participatie (23 deelnemers) • 19 leden Omgevingsnetwerk Drenthe • Advies aan ruim 30 bewoners met vragen m.b.t. natuur, landschap en leefomgeving • Stoomcursus Omgevingswet aan medewerkers LBD
Plan Boom	<p>Aanplant van bijna 90.000 bomen en struiken in 2023:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Plantacties door 287 bewonersinitiatieven en basisscholen in alle 12 Drentse gemeenten • Aanplant 5 bosjes door particulieren • Aanplant op ruim 50 locaties in kader van project 'Investering in landschapselementen in Drenthe 2022-2024' • Aanplant 3281 bomen in Mandenmakerspark Meppel • Uitdeelactie Boompjes voor bijen 50-jarige Natuurvereniging Zuidwolde (520 bomen) • Beheer en onderhoud www.planteenboomdrenthe.nl • 11 pers- en/of nieuwberichten en 15 keer aandacht in lokale en regionale media voor Plan Boom en plantacties • Herstelproject boerenerven Valthe • Project 'Samen voor meer biodiversiteit en landschapselementen' Eelde • Boompjes voor bijen voor 1.422 deelnemers Natuurwerkdag
Heel Drenthe Zoemt / Natuurinclusief Drenthe	<p>Inbreng bij samenwerking voor een natuurinclusief Drenthe door onder meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 12 houten informatieborden • Vernieuwde website • Twee keer deelname aan het Bermberaad en excursie • Het nieuwe maaibeheer is inzichtelijk op de website gezet • Ruim 6.200 bezoekers en 7.000 sessies op de website • Inbreng bij Bermberaad • Cursusavond biodiversiteit • Inbreng bij rapport ecologie en biodiversiteit zonneroute A37 • Inbreng bij basiskwaliteit natuur gemeente Coevorden • Inbreng bij Biodiversiteitsplan gemeente Meppel

6. Organisatie en Financiën

In de voorgaande hoofdstukken heeft u kunnen lezen welke activiteiten we als organisatie in 2023 hebben uitgevoerd en welke resultaten zijn bereikt. Dit hoofdstuk richt zich op de ontwikkeling in de organisatie en financiën. Met het team en alle samenwerkingspartners zijn er op al onze hoofdthema's bergen werk verzet waar wij met trots en voldoening op terugkijken. We sluiten het jaar ook financieel goed af. Dat laatste vroeg dit jaar wel extra aandacht en wat tandjes erbij omdat ook wij te maken hadden met grote inflatiedruk en kostenstijgingen op alle fronten.

Het merendeel van ons werk is conform ons werkplan en begroting uitgevoerd. Een projectmatige aanpak met projectplannen waarin de doelen, resultaten en middelen zijn opgenomen vormt daarin de belangrijkste onderlegger. Daarmee geven we ook invulling aan resultaatgericht werken. Tegelijk kunnen we constateren dat we momenteel in een zeer dynamische en sterk veranderende omgeving werken waarbinnen we constant moeten schakelen en ook flexibel moeten zijn. De bestuurlijke omgeving is onrustig en onzeker en dat straalt op inwoners en stakeholders af. De inhoudelijke opgaven vragen ook voor onze provincie om een integrale aanpak, netwerksamenwerkingen en een strategie voor de lange termijn. Dat geheel zorgt voor ons voor nieuwe uitdagingen en legt ook druk op de - relatief kleine - organisatie.

Dit jaar hebben we hier in het kader van de organisatieontwikkeling extra aandacht aan besteed. Belangrijke thema's daarbinnen zijn het meer opgabegericht werken, het organiseren van cross-overs binnen verschillende thema's en de ontwikkeling en het invulling geven aan persoonlijk leiderschap. Hierin zullen we de komende jaren verder investeren.

Dit jaar hebben we ook geïnvesteerd in nieuwe ICT-voorzieningen en systeembeheer en de invoering van MS-Teams waarmee we het delen en (samen)werken op verschillende locaties makkelijker maken. De balans tussen kantoor tijden en thuiswerken is in de organisatie gevonden en wordt door de medewerkers ook gewaardeerd.

Ook hebben we een nieuwe regeling voor de gesprekscyclus en het persoonlijke scholings- en ontwikkelbudget ingevoerd waarbij het initiatief en de verantwoordelijkheid meer bij de medewerkers zijn komen te liggen. Hiermee sluiten we aan bij de algemenere ontwikkeling in personeelsbeleid en de wensen van deze tijd.

Ook voor ons blijft het in deze tijden de kunst om voldoende gekwalificeerde medewerkers aan boord te hebben voor de opgaven die er liggen. Wij zien om ons heen veel verloop en ook een tekort aan handjes. We moeten daarom investeren om een aantrekkelijke organisatie te blijven. Het is fijn om te merken dat de belangstelling voor juist dit werk nog steeds groot is en dat er voldoende animo is voor onze organisatie.

Dit jaar hebben we ook een start gemaakt met een nieuwe communicatieaanpak, waarmee we verdere verbinding en verjonging van onze achterban nastreven. We hebben de lijst van organisaties geactualiseerd en hebben met de Drentse natuurorganisaties verdere afspraken gemaakt over onze onderlinge samenwerking.

Een belangrijke ontwikkeling binnen de organisatie betrof de doorontwikkeling van het Drents Energie Loket. De Natuur en Milieufederatie Drenthe is hiervan de mede-initiatiefnemer en faciliteert de uitvoering van het programma dat tot stand komt in samenwerking met de provincie en de Drentse gemeenten.

Daarmee verzorgen wij ook de aan het DEL verbonden dienstverlening aan huiseigenaren, die werk willen maken van de verduurzaming van hun woning. Het succes van dit loket en de behoefte aan direct en onafhankelijk advies is dermate groot dat eind 2023 door de gemeenten besloten is tot verdere opschaling. Dat betekent dat we op een punt zijn aanbeland dat we de basis-loketwerkzaamheden kunnen overdragen. Verdere door groei van met name de energieadviesfunctie vinden wij ook niet passend bij onze organisatie. Tegelijk zijn wij wel verrast door de wijze waarop een en ander eind 2023 in gang is gezet. Wij streven naar een soepele en zorgvuldige overdracht maar zien tegelijk dat dit grote invloed heeft op onze begroting en organisatie voor 2024. Met de betrokken gemeenten en provincie werken we graag aan het vervolg en aan goede afspraken waarbij er naast de overdracht en nieuwe invulling van onze samenwerking ook oog is voor de mogelijke frictiekosten, zodat deze overdracht niet ten koste gaat van de stabiliteit en continuïteit van onze organisatie.

Omzet en inzet over de verschillende werkvelden

Onze totale omzet was iets hoger dan begroot. Daarnaast zien we een aantal verschuivingen van de inzet binnen de werkvelden waarop we actief zijn.

Met name de inzet op het werkveld Energie- en Klimaatneutraal was groter dan begroot, onder meer door een landelijke projectfinanciering van de ministeries van Economische en Binnenlandse Zaken via de Participatiecoalitie voor de projecten MET Drenthe en Energieke wijken. Ook de inzet binnen het werkveld Groen en Soortenrijk Drenthe was groter dan voorzien. Dit was onder andere gerelateerd aan de extra inzet op de groene samenwerking (Kracht van Drenthe) die door de betrokken partners mede is gefinancierd.

Financieel verslag

In de onderstaande tabellen geven we een overzicht van de ingezette middelen, zowel totaal als per werkveld. We sluiten het boekjaar 2023 af met een licht positief resultaat van € 2.725,--. De totale exploitatie-uitgaven lagen plm. 8% boven de vastgestelde begroting. De directe projectkosten waren eveneens hoger dan vooraf voorzien, waardoor de totale projectomzet hoger was dan we hadden begroot. Dit heeft vooral te maken met penvoerderschap, dat we bijvoorbeeld voor het PLED, de BBND academie en voor de samenwerking Drentse Natuurorganisaties hebben vervuld.

De overschrijding van de kosten kon worden gedekt met extra projectinkomsten.

Verantwoording activiteiten financieel

Totaal activiteiten	Uitgaven		Inkomsten	
	Totale kosten begroot	Totaal kosten gerealiseerd	Inkomsten begroot	Inkomsten gerealiseerd
	euro		euro	
Drentse duurzaamheidsbeweging				
Kerntaken	90.557	113.699	90.557	113.403
Projecten	103.160	64.091	103.160	64.300
Totaal Drentse duurzaamheidsbeweging	193.717	177.791	193.717	177.703
Energie en klimaatneutraal Drenthe				
Kerntaken	42.080	41.128	42.080	40.830
Projecten	821.100	1.090.829	821.100	1.069.634
Totaal Energie en klimaatneutraal Drenthe	863.180	1.131.957	863.180	1.110.464
Drentse voetafdruk/circulair Drenthe				
Kerntaken	38.100	35.142	38.100	34.180
Projecten	158.093	169.359	158.093	151.313
Totaal Voetafdruk / Circulair Drenthe	196.193	204.501	196.193	185.493
Groen en soortenrijk Drenthe				
Kerntaken	69.900	68.282	69.900	67.900
Projecten	195.830	241.663	195.830	239.474
Totaal Groen en soortenrijk Drenthe	265.730	309.945	265.730	307.374
Exploitatie, o.a. doorbelastingsverschillen		34.956-		€ 10.928
Totaal	1.518.820	1.789.237	1.518.820	1.791.962
Totale inkomsten gerealiseerd	1.791.962			
Totale uitgaven gerealiseerd	1.789.237			
Resultaat	2.725			

Noot: in de bovenstaande tabel zijn de totale kosten gepresenteerd op basis van het begrote uurtarief. In onze jaarrekening presenteren wij deze kosten op basis van het gerealiseerde uurtarief, waardoor er geen sprake meer is van 'doorbelastingsverschillen'. Het resultaat in deze tabel is vanzelfsprekend hetzelfde als het resultaat in de jaarrekening. Van de jaarrekening is hieronder staat van baten en lasten opgenomen.

Staat van baten en lasten over 2023

		Werkelijk 2023 Euro	Begroting 2023 Euro	Werkelijk 2022 Euro
Baten	8			
* Baten van particulieren		-	-	675
* Baten van bedrijven		-	10.000	3.580
* Baten van loterijorganisaties		-	-	-
* Baten van subsidies van overheden		1.162.024	1.087.483	1.200.565
* Baten van verbonden organisaties zonder winststreven		323.390	260.000	222.439
* Baten van andere organisaties zonder winststreven		305.116	159.337	228.539
Som van de geworven baten		1.790.530	1.516.820	1.655.798
* Baten als tegenprestatie voor de levering van producten of diensten		-	-	-
* Overige baten		1.432	2.000	550
Som van de baten		1.791.962	1.518.820	1.656.348
Lasten	9			
<i>Besteed aan doelstellingen</i>				
* Uitvoeringskosten maatschappelijke beweging / communicatie		171.858	193.398	197.800
* Uitvoeringskosten Klimaat- en energieneutraal Drenthe		1.121.531	861.759	937.182
* Uitvoeringskosten Circulair Drenthe		197.019	195.870	106.579
* Uitvoeringskosten Groen en soortenrijk Drenthe		299.825	265.293	403.526
Som van uitvoeringskosten		1.790.232	1.516.320	1.645.087
<i>Wervingskosten</i>		-	-	-
<i>Kosten beheer en administratie¹</i>		-	-	-
Som van de lasten		1.790.232	1.516.320	1.645.087
* Financiële baten		3.142	-	911-
* Financiële lasten		2.146	2.500	2.225
<i>Saldo voor financiële baten en lasten</i>		996-	2.500	3.136
Totaal lasten conform resultatenrekening		1.789.237	1.518.820	1.648.223
Saldo van baten en lasten		2.725	0	8.125
De bestemming van het resultaat is als volgt:				
* Continuïteitsreserve		2.725	-	8.125
		2.725	-	8.125
<p><i>1 De provinciale milieufederaties hanteren voor het inzichtelijk maken van deze kosten een uniforme systematiek die gebaseerd is op de aanbeveling Toepassing van Richtlijn 650 voor Kosten Beheer en Administratie van Goede Doelen Nederland (voorheen VFI). De kosten voor beheer en administratie worden inzichtelijk gemaakt in de bijlage Toelichting lastenverdeling, maar worden in de staat van baten en lasten toegerekend aan de doelstellingen.</i></p>				

Stichtingsraad, directie en medewerkers in 2023

Binnen de stichting Natuur en Milieufederatie Drenthe is de functie toezicht houden gescheiden van de functie besturen. Deze scheiding van functies is statutair vastgelegd.

De statuten zijn bij de Natuur en Milieufederatie Drenthe op te vragen (telefonisch 0592-311150) of via de e-mail: info@nmfdrenthe.nl of te downloaden van onze website: www.nmfdrenthe.nl.

Directie (functie besturen)

De directeur-bestuurder van de Natuur en Milieufederatie Drenthe is Reinder Hoekstra.

Stichtingsraad (functie toezicht houden)

- Gea Bijkerk, voorzitter tot 9 maart 2023
- Herman Brink
- Rein Munnikma
- Ineke Noordhoff, voorzitter vanaf 24 augustus 2023
- Jan Grotenhuis
- Rieja Raven, van 26 januari tot 28 september 2023
- Jacomijn Pluimers, vanaf 24 augustus 2023

Leden van de Stichtingsraad worden bij coöptatie benoemd voor een zittingsduur van 4 jaar en zijn tweemaal herbenoembaar. Op onze website is meer informatie te vinden over de leden van de Stichtingsraad. Ze stellen zich voor en vertellen ook wat hen motiveert om bij te dragen aan ons werk.

In 2023 namen we afscheid van onze voorzitter Gea Bijkerk, die zich een aantal jaren met veel betrokkenheid voor onze organisatie heeft ingezet.

Rieja Raven is in 2023 tijdelijk lid van de Stichtingsraad geweest. Haar lidmaatschap eindigde in goed overleg toen ze in september tot wethouder van de gemeente Midden-Drenthe werd benoemd.

We zijn blij met het feit dat Ineke Noordhoff in augustus tot voorzitter is benoemd. In dezelfde periode kwam Jacomijn Pluimers onze Stichtingsraad versterken.

De Stichtingsraad heeft in 2023 acht keer vergaderd. Daarbij zijn formele zaken als begroting, werkplan, jaarrekening besproken en getoetst. Wat betreft de inhoud van ons werkterrein kwam onder meer het Provinciaal Programma Landelijk Gebied aan de orde.

Leden van de Stichtingsraad waren in 2023 ook aanwezig bij diverse activiteiten, waaronder een inspirerende bijeenkomst met onze achterban op 29 september 2023 in Smilde.

Verder heeft de doorontwikkeling van het Drents Energieloket extra aandacht en inzet van de Stichtingsraad gevraagd.

Nevenfuncties

Directeur-bestuurder

Naam	Nevenfunctie
Reinder Hoekstra	lid van de Commissie Landelijk Gebied Drenthe lid van Overlegorgaan Drentsche Aa

Stichtingsraad

Naam	Nevenfunctie
Herman Brink	Interim manager directie Kennis& expertise bij Staatsbosbeheer Voorzitter GroenLinks afdeling Midden-Drenthe Voorzitter Beoordelingscommissie Duurzaamheid gemeente Westerwolde lid van het bestuur van de Faunabeheereenheid Overijssel Adviseur stichting behoud Drentse Schaapskudden
Rein Munniksmma	Voorzitter Claas van Gorcumfonds Voorzitter van de Maatschappelijke adviesraad van de provinciale eenheid Drenthe van Staatsbosbeheer Lid van de Raad van Toezicht van Sterk uit Armoede voorzitter van het bestuur van het Gebiedsfonds Oostermoer
Jan Grotenhuis	Adviseur Jeneverbesgilde Lid Wetenschappelijke Advies Commissie van de stichting het Drentse Landschap Bestuurslid Stichting Drents Agrarisch Erfgoed jurylid van de Groene Anjerprijs Prins Bernhard Cultuurfonds Drenthe
Ineke Noordhoff	Lid Bestuur Gebiedsfonds Drentsche Aa Bestuurslid Vereniging Dorpsbelangen Midlaren Lid raad van commissarissen Woongroep Marenland, Appingedam Lid raad van commissarissen Waterbedrijf Groningen Rijksbestuurder Groninger Archieven Redactielid Groninger Bodembeweging
Gea Bijkerk	Raadslid GroenLinks gemeente Tynaarlo
Rieja Raven	Strategisch adviseur omgevingsontwikkeling bij de gemeente Coevorden
Jacomijn Pluimers	Senior projectleider natuurinclusieve landbouw bij BoerenNatuur Groningen West Coördinator van de dorpsboomgaard in Diever

Medewerkers

- Judith van den Berg, Ontwikkelaar Mooi, Natuurlijk en Voedzaam Drenthe
- Remco Mur, Adjunct-directeur & Ontwikkelaar Mooi Drenthe
- Xandra van Zon, Adviseur Drents Energieloket (tot 1 november 2023)
- Daniël van der Kleij, Adviseur Drents Energieloket
- Fabian de Wolf, Adviseur Drents Energieloket
- Emile Suringar, Ontwikkelaar Circulaire Economie
- Sanne Vellinga, Projectmedewerker communicatie
- Jelte Sikkema, Adviseur Drents Energieloket
- Jorine van Nifterik, Projectmedewerker communicatie
- Nanda de Jonge, Communicatieadviseur (tot 1 februari 2023)
- Peter Mol, Aanjager Lokale Energietransitie
- Jannetje Koliijn, Ontwikkelaar Energie / Klimaat
- Stefan van der Borgh, Projectmedewerker
- Alexandra van der Zee, Communicatieadviseur (vanaf 1 mei 2023)
- Geke Horlings, Hoofd Bedrijfsvoering en secretariaat
- Marja de Boer, Medewerker Secretariaat en Administratie
- Esther de Jong, Medewerker Secretariaat en Projectondersteuner Drents Energieloket
- Maud Cramer, Medewerker Huishoudelijke dienst (tot 1 april 2023)

De functies, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de medewerkers in dienst van de Natuur en Milieufederatie Drenthe zijn vastgelegd in een functieboek en de individuele functiebeschrijvingen.

Bezoldiging en vergoedingsbeleid

De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft een arbeidsvoorwaardenbeleid dat zoveel mogelijk gerelateerd is aan het arbeidsvoorwaardenbeleid van de provincie Drenthe. Dit geldt ook voor de bezoldiging van de directeur–bestuurder. De bezoldiging van de directie wordt gespecificeerd in de jaarrekening.

De Stichtingsraad van de Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft het bezoldigingsbeleid, de hoogte van de directiebeloning en de hoogte van andere bezoldigingscomponenten vastgesteld.

Het beleid wordt periodiek geactualiseerd. De laatste evaluatie was in 2017.

Bij de bepaling van het bezoldigingsbeleid en de vaststelling van de beloning volgt de Natuur en Milieufederatie Drenthe de *Regeling beloning directeuren van goede doelenorganisaties* (zie www.goededoelennederland.nl). De regeling geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen.

De bezoldiging van de directie in 2023 valt binnen de gestelde maxima van deze regeling.

De hoogte en samenstelling van de bezoldiging worden in de jaarrekening opgenomen in de toelichting op de staat van baten en lasten. Daarbij wordt ook uitgelegd hoe de regeling is toegepast. In de jaarrekening wordt daarnaast inzichtelijk gemaakt op welke manier onze organisatie voldoet aan de [Wet Normering Topinkomens](#).

De leden van de Stichtingsraad ontvangen geen bezoldiging. Ze ontvangen alleen een zeer beperkte vergoeding voor gemaakte onkosten (op declaratiebasis).

Risicomanagement

Praktische risico's op het gebied van de normale bedrijfsprocessen van een organisatie als de onze zijn geïnventariseerd (bijv. ziekteverzuim, schade aan bedrijfsmiddelen en de staat van onderhoud van het bedrijfspand). Bij het vaststellen van risico's geven we aan welke maatregelen we nemen om deze risico's weg te nemen of de negatieve gevolgen daarvan te beperken.

Waar nodig en mogelijk zijn verzekeringen afgesloten. Voor het (achterstallig) onderhoud van het bedrijfspand is een financiële voorziening opgenomen.

Tijdens de management overleggen komen organisatorische zaken en eventuele (nieuwe) risico's die zich voordoen als vast agendapunt aan de orde. Ook in de Stichtingsraadsvergaderingen worden eventuele risico's die invloed hebben op de kwaliteit en continuïteit van het werk besproken.

In 2023 is het een start gemaakt met het actualiseren van ons meerjarenbeleid, zowel organisatorisch-financieel als inhoudelijk. Het uitwerken van verschillende scenario's met kansen en bedreigingen is onderdeel dit proces.

De Natuur en Milieufederatie Drenthe beschikt over een continuïteitsreserve om risico's en financiële tegenvallers te kunnen opvangen.

De omvang van onze activiteiten is in de afgelopen jaren toegenomen en daarmee steeg ook onze omzet flink. De inflatie heeft deze stijging versterkt. We hebben daarom besloten om het streefbedrag van de continuïteitsreserve te verhogen.

Voor de continuïteitsreserve gelden nu de volgende bedragen:

- streefbedrag: € 700.000,--
- als maximum: 1,5 maal de kosten van de werkorganisatie.

Aan het eind van het boekjaar 2023 bedraagt onze continuïteitsreserve € 262.970.

Meer informatie over de continuïteitsreserve is terug te vinden in onze jaarrekening 2023.

Gedragscodes

De Natuur en Milieufederatie Drenthe onderschrijft de volgende gedragscodes:

- De principes van de Code Goed Bestuur; die zijn geïntegreerd in de Erkenningregeling Goede Doelen
- Professionele gedragscode Natuur en Milieufederaties
- Gedragscode gegevensbescherming Natuur en Milieufederaties
- Gedragscode integriteit

Belanghebbenden

De Natuur en Milieufederatie Drenthe ondersteunt mensen, die zich actief inzetten voor hun eigen leefomgeving. Zij vervult de functie van ondersteuner, vraagbaak, aanspreekpunt en verbinder van lokale activiteiten in Drenthe. Zij beschikt daarvoor over een breed netwerk aan contacten, die bij deze ondersteuning van dienst kunnen zijn.

Gerelateerd aan de doelstelling van de Natuur en Milieufederatie Drenthe zijn belanghebbenden:

1. plaatselijke groepen en individuen, al dan niet aangesloten, die zich inzetten voor natuur, milieu en landschap in Drenthe
2. beleidsmakers en beslissers in openbaar bestuur en bedrijfsleven, die invloed uitoefenen op het terrein van natuur, milieu en landschap in Drenthe
3. samenwerkingspartners, zoals Natuurmonumenten, Drents Landschap, Staatsbosbeheer, LTO, Drentse Energie Organisatie, Drentse KEI, energiebedrijven, provincie Drenthe en Drentse gemeenten
4. inwoners en bezoekers van de provincie Drenthe.

Mogelijkheden inbreng belanghebbenden

Eenieder is vrij om inbreng te leveren en te reageren op onze activiteiten en het te voeren of gevoerde strategische en inhoudelijke beleid.

Meningen, opvattingen of reacties worden zeer op prijs gesteld en worden in de reguliere werkprocessen van beleidsvorming en uitvoering meegenomen.

Tot slot bestaat er voor belanghebbenden de mogelijkheid om een klacht in te dienen bij de Natuur en Milieufederatie Drenthe, als zij het bijvoorbeeld niet eens zijn met de uitvoering van activiteiten of constateren dat er sprake is van inconsistentie van beleid. Voor een correcte verwerking van de klachten is de *Klachtenprocedure Milieufederatie Drenthe* vastgesteld.

De volledige tekst van de klachtenprocedure is bij de Natuur en Milieufederatie Drenthe op te vragen. In één klacht geregistreerd en afgehandeld bij de Natuur en Milieufederatie Drenthe gemeld.

Integriteit

In 2019 heeft de Natuur en Milieufederatie Drenthe de gedragscode Integriteit vastgesteld.

Daarin hebben we principes en afspraken vastgelegd over o.a. voorkomen en tegengaan van fraude, intimidatie en oneerlijk gedrag. Vanzelfsprekend zijn over integer gedrag ook eerder al richtlijnen vastgelegd, maar deze waren vooral voor intern gebruik. Doel van de nieuwe gedragscode dat ook voor onze omgeving duidelijk is waar we voor staan en wat er van onze medewerkers verwacht mag worden.

Het integriteitsbeleid vraagt om verdere uitwerking en om structurele inbedding binnen onze organisatie. Hieraan blijven we aandacht besteden.

Voor medewerkers en vrijwilligers van de Natuur en Milieufederatie Drenthe is een externe vertrouwenspersoon benoemd en binnen de organisatie bekend gemaakt. Over 2023 heeft de externe vertrouwenspersoon verslag uitgebracht. Er zijn door de medewerkers geen integriteitsmeldingen gedaan.

Ook personen buiten de organisatie kunnen op een veilige en laagdrempelige manier schendingen van integer gedrag kunnen melden. Contactgegevens van de interne vertrouwenspersoon integriteit zijn op de website geplaatst.

In 2023 zijn geen schendingen van het integriteitsbeleid gemeld.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Waar het gaat om maatschappelijk verantwoord ondernemen richten wij ons vooral op de impact van onze bedrijfsprocessen op onze leefomgeving. We willen die steeds meer verduurzamen door o.a.:

- het energieverbruik binnen ons kantoor verder te verlagen en zelf duurzame energie op te wekken
- minder papier te gebruiken
- medewerkers te stimuleren om op de fiets of met het openbaar vervoer te reizen
- duurzaam in te kopen; biologische en/of vegetarische catering
- afval te scheiden.

Vooruitblik 2024

Onze omgeving is zeer dynamisch verandert sterk, Dat betekent dat we veel moeten schakelen en ook flexibel moeten zijn. De politiek bestuurlijke omgeving is onrustig en dat straalt op inwoners en stakeholders af. De inhoudelijke opgaven vragen steeds meer om een integrale aanpak, netwerksamenwerkingen en een strategie voor de lange termijn. Dat geheel zorgt voor ons als organisatie voor nieuwe uitdagingen en legt ook druk op de - relatief kleine - organisatie.

We zullen ons blijven inzetten voor de doorontwikkeling van het Drents Energieloket. Met de betrokken gemeenten en provincie werken we graag aan het vervolg en aan goede afspraken over de overdracht en nieuwe invulling van onze samenwerking. Daarbij vragen wij ook aandacht voor de gevolgen van de veranderingen voor onze organisatie, zodat deze overdracht niet ten koste gaat van de stabiliteit en continuïteit daarvan.

Aansluitend op onze activiteiten in 2023 gaan we door met onze organisatieontwikkeling. We willen een aantrekkelijke organisatie zijn en blijven, zodat we voldoende gemotiveerde en gekwalificeerde mensen aan ons kunnen binden.

Al meer dan 25 jaar steun van de Postcode Loterij

Vorig jaar kon het project Boer&Buur met Natuur van start gaan, dankzij een extra bijdrage van de Postcode Loterij (Foto: Mark van Stokkom voor Herenboeren Nederland)

De Natuur en Milieufederaties mogen al meer dan 25 jaar rekenen op de steun van de Nationale Postcode Loterij. De vaste jaarlijkse bijdrage van 2,25 miljoen euro maakt het mogelijk dat wij ons samen met ruim 1.200 lokale initiatieven kunnen blijven inzetten voor mooie en duurzame provincies. De impact die we hiermee realiseren, was niet mogelijk geweest zonder deze hulp. Wij zijn de Postcode Loterij en alle deelnemers dan ook heel dankbaar voor hun bijdrage.

Annie van de Pas, directeur van de Natuur en Milieufederaties: "De bijdrage van de Loterij is al ruim 25 jaar een fundament voor de realisatie van vele mooie lokale projecten in de 12 provincies en zorgt ook voor een belangrijke impuls voor landelijke projecten zoals Energietuinen en Plan Boom. Het is fantastisch dat we, dankzij de deelnemers van de Postcode Loterij, in heel Nederland extra meters kunnen maken."

Extra schenkingen

Naast de jaarlijkse bijdrage kunnen we een beroep doen op een extra schenking van de loterij voor bijzondere projecten, zodat we belangrijke stappen kunnen maken richting een klimaatbestendige, natuurinclusieve en circulaire samenleving. De projecten [Plan Boom](#) en [Energietuinen](#) zijn hier voorbeelden van. Projecten die we zonder deze extra bijdrage niet hadden kunnen uitvoeren. Een relatief nieuw project dat we vorig jaar gestart zijn met hulp van de loterij is [Boer&Buur met Natuur](#). In iedere provincie gaan twee coalities aan de slag, die groene boeren en actieve burens bij elkaar brengen. Door dit netwerk krachtig bij te staan, werken we aan meer biodiversiteit, een beter klimaat, circulair grondstofgebruik en gezonde & diervriendelijke voeding. Oftewel: een toekomstbestendige landbouw.

Natuur en Milieufederatie Drenthe

Hertenkamp 6
9401 HL ASSEN

info@nmfdrenthe.nl
www.nmfdrenthe.nl

Tel. 0592-311150

Samen voor een mooi
en duurzaam Drenthe

